

who cares

Ontwerpprijsvraag voor nieuwe
vormen van wonen, zorg en ondersteuning

www.prijsvraagwhocares.nl

Voorwoord

'Ik zoek een maatje om mee koffie te drinken of te wandelen ofzo. Betaling geen probleem. Ik ben 77, heb een handicap en ben vrouw'.

Deze oproep hing op 19 september 2017 in een Utrechtse Albert Heijn. Opgehangen door Tessel Pollman, voormalig redacteur bij Vrij Nederland. Toen ik twee weken later bij haar op bezoek ging vertelde ze dat ze de oproep had geplaatst omdat ze soms eenzaam was. *'Ik heb kanker gehad en mijn lange revalidatieproces heeft veel van mijn vrienden en familie gevraagd. Het houdt een keer op om hen om hulp te vragen'.*

'De kunst van het samenleven' is de ondertitel van de Prijsvraag WHO CARES. De prijsvraag heeft ontwerpers, zorgverleners en andere professionals uitgedaagd om nieuwe manieren te bedenken om de grote veranderingen in zorg en sociaal domein te koppelen aan de noodzakelijke vernieuwing van woonwijken. En dan gaat het niet alleen om het levensloopbestendig maken van huizen of het nadenken over nieuwe woonvormen.

Veel inzendingen laten ideeën zien hoe mensen elkaar makkelijker kunnen ontmoeten en hoe mensen op een wederkerige manier iets voor elkaar kunnen betekenen. In de complexiteit van de vraagstelling heeft WHO CARES een optimistische toon. In de woorden van de Rijksbouwmeester: *'Een stad die goed is ingericht voor mensen die zorg en ondersteuning nodig hebben, levert een betere stad op voor iedereen'.*

Mevrouw Pollman heeft op haar oproep ruim 200 reacties gehad van over de hele wereld. Ook de open oproep van de prijsvraag WHO CARES heeft tot zeer veel respons geleid. In totaal werden 174 visies ingediend waarvan er twintig in de afgelopen maanden zijn uitgewerkt tot concrete plannen. Deze vindt u in dit magazine.

Die verscheidenheid aan plannen laat zien dat er niet één oplossing is. Iedere plek vraagt om een andere aanpak. De inzendingen laten zien hoe logisch het is om samen te werken vanuit de verschillende domeinen van zorg, sociaal domein en ruimtelijke inrichting. Tegelijkertijd blijkt dat niet vanzelfsprekend. Voor zowel teams als organisatoren was het verrijkend en inspirerend om deel te nemen. De inzichten en innovaties die de prijsvraag heeft opgeleverd verdienen het om navolging te krijgen op andere plekken in Nederland.

Namens alle betrokkenen bij WHO CARES
Rutger Oolbakkink
Projectleider prijsvraag WHO CARES

Lees meer over de inzendingen en het juryrapport op de website www.prijsvraagwhocares.nl.

Inhoudsopgave

Pag. 2-5: **Interview met initiatiefnemers**
Pag. 5: **Column Martijn Paulen**
Pag. 8-9: **Feiten en cijfers**
Pag. 10-12: **Statement van de jury**
Pag. 11: **Column Jan Latten**
Pag. 13: **Column Monique Kremer**
Pag. 14-15: **Tijdlijn**
Pag. 16-18: **Essay Bas Heijne**
Pag. 19: **Column Loek Winter**
Pag. 22-23: **Enquête ontwerpers**
Pag. 24-25: **Expo technologie en gezondheid**
Pag. 25: **Column Sabine Wildevuur**

Pag. 27-36: **Sittard-Geleen**

Pag. 37-46: **Groningen**

Pag. 47-56: **Rotterdam**

Pag. 57-68: **Almere**

De Prijsvraag WHO CARES is een initiatief van Rijksbouwmeester Floris Alkemade, voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving Pauline Meurs en Bestuursvoorzitter van de Stichting Humanitas Gijsbert van Herk. Gesteund door de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en met ruimhartige medewerking van de gemeenten Almere, Rotterdam, Groningen en Sittard-Geleen alsmede de provincie Limburg.

Chemie tussen twee domeinen leidt tot verrassende inzichten

Koppeling van zorg en ontwerp is verrijkend

Het verbinden van veranderingen in de zorg en het sociale domein met de vernieuwing van de woonwijken is heel verrijkend gebleken, concluderen de initiators en juryleden van de prijsvraag WHO CARES. Een gesprek met Rijksbouwmeester Floris Alkemade, voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving Pauline Meurs en bestuursvoorzitter van de Stichting Humanitas Gijsbert van Herk. 'De toenadering is mooi, maar we zijn er nog niet'.

De drie initiators van Prijsvraag WHO CARES: bestuursvoorzitter van de Stichting Humanitas Gijsbert van Herk, Rijksbouwmeester Floris Alkemade, voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving Pauline Meurs (vlnr)

'Wat een verademing', zegt Pauline Meurs. 'De creativiteit van de ontwerpers is een inspiratiebron voor de zorg. De zorg is erg geformaliseerd in protocollen. Ook als jurylid heb ik gemerkt hoe fijn het is om daar uit te breken en te denken: o, ja zo kan je het ook zien.'

'Eerst was er verwondering van beide partijen over de ander, maar allengs werd er vanzelfsprekender samengewerkt', merkt Rijksbouwmeester Floris Alkemade op. Het koppelen van zorg en ontwerp stond hoog op zijn agenda. 'Onze woonwijken zijn niet ingericht

op zoveel alleenstaanden, op de sterke vergrijzing die we op ons af zien komen en op de razendsnelle erosie van sociale netwerken. Er moet ingegrepen worden. Mij gaat het als Rijksbouwmeester niet alleen om mooi of lelijk in de architectuur. Ik wil verbeelding en ontwerpkracht inzetten bij sociale vraagstukken als deze. Vanuit de overtuiging dat maatschappelijke problemen een drijvende kracht zijn achter vernieuwing.'

Vernieuwing, daar snakt Gijsbert van Herk, bestuursvoorzitter van Humanitas, naar. 'Niemand ontkent dat de langdurige zorg door het ijs is

gezakt. We moeten echt iets nieuws bedenken. Het is mooi dat het fysieke en sociale domein in de prijsvraag dichter bij elkaar zijn gebracht, maar ondanks deze toenadering zijn we er nog niet.' 'Wat als een open zenuw bloed ligt, is dat we het zorgstelsel hebben afgeschaft, de participatie-samenleving zijn gestart, zonder dat iemand echt weet waar het heen moet. Je ziet het ook aan de inzendingen van WHO CARES – veel plannen richten zich op het proces. Er liggen op wijk- en regioniveau mooie voorstellen, maar ik mis nog nieuwe concepten voor de zware verpleeghuiscare. Iedereen erkent dat de langdurige zorg complex is en dat je elke stakeholder in de wijk erbij moet betrekken, maar voor de echt kwetsbare mensen rest toch een gebouw waar zij achter slot en grendel zitten. Dat is zonde.'

'Sociale problemen zijn de drijvende kracht achter vernieuwing'

Succes als 'probleem'

De huidige mismatch tussen zorg, wonen en ondersteuning is voor een deel te 'wijten' aan het succes van de gezondheidszorg, zegt Pauline Meurs, voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving. 'We worden ouder en blijven langer thuis wonen. De zorg begint nu thuis en daarom moeten we meer werk maken van de kwaliteit van het wonen en investeren in toegankelijke buurten; de inrichting van de gebouwde omgeving loopt hierop achter.'

'De zorgverlening heeft geen invloed op de omgeving', beaamt Floris Alkemade, 'terwijl die juist voor de zorg uiterst belangrijke kan zijn. Ontwerpers kunnen die ruimte organiseren, niet alleen de gebouwen, ook de woonomgeving en de mobiliteit.' Care2share, de Groningse winnaar, zeggen beide, is er heel goed in geslaagd om zorg, wonen en mobiliteit en ook nog duurzaamheid te combineren. Pauline Meurs roemt ook het voornemen van team Who Dares om de wijk Carnisse flink op de schop te nemen. 'Het is al heel mooi dat zij het zorggebied pal in de wijk plaatsen, opdat de meest kwetsbaren in het centrum zitten, met alle voorzieningen eromheen. Nog mooier is de combinatie met de basisschool, dat maakt het intergenerationeel.'

Interessant aan het bijeen brengen van beide domeinen is dat zij een volstrekt ander perspectief op tijd hebben. Ontwerpers zijn gewend om ver

vooruit te kijken. Wat zij tekenen legt zo maar een stedelijke structuur of stratenpatroon vast voor minimaal dertig jaar, zegt Alkemade. Vergelijk dat met de zorg; daar is het pleisters plakken. De zorg bevindt zich ook beleidsmatig in het oog van een orkaan. De (wettelijke) wijzigingen vliegen de zorg om de oren.

Samen optrekken betekent dat de ontwerpers meer begrip moeten tonen voor de zorg, de zorg meer ruimte moeten gunnen. De deur uitgaan is voor sommige mensen een hele opgave. Pauline Meurs: 'Andersom moet de zorg verder vooruit kijken. Sommige ouderen krijgen hartfalen, diabetes, beginnende dementie; hoe organiseer je de steunstructuren om hen heen? Mobiliteit wordt daarin heel belangrijk. Dat geldt voor de kwetsbare mensen zelf, zij kunnen verleid worden door een passende openbare ruimte met bankjes en wandelpaden. Het geldt ook voor de professionals: Medisch specialisten zullen zich meer gaan verbinden met thuiszorg en huisartsen. Zij zullen patiënten thuis bezoeken en ook via beeldschermen monitoren. Het merendeel, 60 tot 70 procent, van hun patiënten zijn ouderen. We hebben ten onrechte het gebied tussen thuis en verpleeghuis laten verdwijnen. Die tussenstap, een verzorgingshuis nieuwe stijl, moeten we nieuw leven in blazen.'

'Mobiliteit wordt heel belangrijk voor patiënten en zorgverleners'

Van Herk vult aan: 'We werken in de langdurige zorg nog met het model van de jaren 70. Het is nu 2018. Ik zie veel meer in de benadering die aansluit bij de leefwereld. Wat wil iemand zelf? Een modulaire verpleeghuiscare zou daar op aan kunnen sluiten. Een organisatie die continue meebeweegt. Daar moeten we over nadenken. Net als over de doorontwikkeling van domotica en IT-toepassingen in de zorg. Dit kan de echte mensen, de werkers met hart voor de zorg, ontlasten, niet vervangen! Het is mij opgevallen dat de technologie nog weinig terugkomt in de inzendingen.'

Gereedschapskist

Vier steden, vier wijken. Elk met een eigen karakter, geschiedenis, problemen en potentie. Alkemade: 'Voor iedereen is het duidelijk dat er in de Rotterdamse doorgangswijk Carnisse grote problemen zijn, maar in andere wijken, zoals de Oosterparkwijk in Groningen is dat helemaal niet zo zichtbaar. Het is architectonisch een mooie wijk,

ik zou er zo willen wonen. In Sittard-Geleen zijn we prima op tijd, de vergrijzing zal er pas over enkele jaren echt toeslaan. Daar kunnen we nu goeddoordachte voorbereidende stappen zetten. In Almere gebeurt juist al veel. Misschien wel te veel. Iedereen is er aan het sleutelen, maar het zijn plannen op postzegelniveau. Terwijl de corporaties zich nog te veel afzijdig houden. We misten een overall-benadering.'

De aandacht voor context in de selectie heeft een gereedschapskist opgeleverd, met instrumenten die variëren van een supergrote herstructurende ingreep (Who Dares in Carnisse) tot een hele minimale van koffiehuisen op straathoeken (Michi Noeki in Groningen). Of ergens tussen in, zoals in Sittard-Geleen. Meurs: 'De winnaar 'De wijk als (t)huis' heeft zich geconcentreerd op het verbinden van voorzieningen door een groene allee aan te leggen.' 'Een strategie van de *missing link*', vult Alkemade aan.

'Laten we kleine initiatieven een zetje geven, zonder het roer over te nemen'

Kleine initiatieven

In veel inzendingen duiken varianten van samenwerkingsverbanden op: coöperaties, wijkbedrijven en buurtcirkels.

Van Herk ziet er wel mogelijkheden in. 'Wat wij als grote zorgorganisatie in de wijk doen, zou ook het werk kunnen zijn van tien kleinschalige initiatieven. Als gemeente en als Humanitas zouden we die kleine initiatieven moeten ondersteunen. Een zetje geven zonder het roer over te nemen.'

De twee miljard die het kabinet nu uittrekt voor de langdurige zorg, zou wat Van Herk betreft, ook aan

die experimenten besteed moeten worden. 'Wat een gemiste kans als dit geld alleen gebruikt wordt voor herstelwerkzaamheden zoals het aantrekken van nieuw personeel. We moeten innovatiever zijn. Waarom zijn er wel pleegkindergezinnen en geen pleegoudergezinnen? Waar is de Carebnb? Waar zijn de kunstenaars die samen oud willen worden en waar zijn andere vormen van thematische opvang voor bevolkingsgroepen?'

Incourant vastgoed

Een van de elementen die Pauline Meurs in het gesprek aankaart is het incurante vastgoed in de zorg. Nu nog niet zo aan bod gekomen in de prijsvraag maar een heikele kwestie. 'Alle grote zorginstanties zijn tegelijk bedrijven met risicodragend vastgoed. Hoe kun je die gebouwen weer aantrekkelijk te maken?'

Van Herk deelt dit punt. 'Als ik nu uit een pand vertrek, wil niemand er in want het is alleen geschikt voor zorg. Ook hier kunnen we die twee miljard van het rijk deels aan besteden; een transitiefonds opzetten om grote zorginstellingen in beweging te brengen. In die incurante panden zouden we werelden bijeen kunnen brengen door kleine initiatieven aan elkaar te koppelen en hun onderdak te geven.'

Hij zou er best huisbaas van willen zijn.

Segregatie ligt op de loer

Opvallend is dat veel aandacht uitgaat naar de huidige bewoners, weinig plannen kiezen een perspectief dat verder in de toekomst ligt. Terwijl daar op zijn zachts gezegd wel een uitdaging ligt.

Alkemade: 'De sociale segregatie zal nog schrijnender worden. Een groot deel van de ouderen kan zich goed voorbereiden op de oude dag, maar er is ook

De aandacht voor context in de selectie van plannen heeft een gereedschapskist aan instrumenten opgeleverd, variërend van grote herstructurende ingrepen tot hele bescheiden maar effectieve toevoegingen.

een groep die vanuit armoede en gebrek aan kennis weinig grip op zijn situatie heeft.

'Ik heb het wel een beetje gemist in de plannen: het organiseren van nieuwe vormen van solidariteit, bijvoorbeeld in het licht van alle zzp'ers die nauwelijks pensioen hebben.'

'Maar', herneemt hij, 'dat is ook een groep die zelfredzaam is en een zekere handigheid heeft ontwikkeld. Als wij hen een basisstructuur bieden, bijvoorbeeld zoals de klusflat in de Bijlmer, dan verwacht ik dat zij die zelfredzaamheid ook kunnen inzetten voor hun oude dag.'

Meurs vult aan: 'Het Gronings plan voor een leef-abonnement vonden wij daarom de moeite waard. Een plan om als buurt gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar.'

Nu verder

De winnaars zijn bekend en de drie initiatiefnemers zullen waken over de plannen. Zorgen dat de plannen gerealiseerd worden. Juryvoorzitter Alkemade: 'Wij gaan de wethouders hierop aanspreken. De gemeenten zijn nu aan zet. Uitvoering van de plannen levert voorbeeldprojecten op van toekomstbestendige wijken, die overal in Nederland partijen zullen inspireren. Ontwerpen gebaseerd op nieuwe combinaties van zelfredzaamheid en solidariteit.'

'Want', voegt hij toe, 'het gaat ons ook om het verdiepen van een ontwerpcultuur gericht op maatschappelijke vragen. Wij presenteren de winnaars van deze prijsvraag niet voor niets op de Dutch Design Week in Eindhoven.'

Marijke Bovens

Freelance journalist/tekstschrijver

Waanzinnige kans voor ontwerpers om mee te denken

WHO CARES legt een wicked problem op tafel: een complex vraagstuk, waarbij veel stakeholders zijn betrokken en waarvoor een oplossing gezocht kan worden met hulp van design thinking. Je maakt een reis van A naar een niet planbaar B. Je vindt directe praktische oplossingen, maar ontdekt ook nieuwe inzichten en vragen.

Deze manier van denken past goed in de huidige wereld van ontwerpers, waar een kentering is opgetreden. Voorheen lag de nadruk op de eigen duidingsdrang, nu pakken veel creatieven de uitdagingen in de samenleving op. Ontwerpers stellen nieuwe vragen, komen met speculatieve verbeeldingen, denken experimenteel en conceptueel en zetten de mens centraal. Hun vraag is: Wat zou er mogelijk zijn?

Je kunt de problemen van morgen niet oplossen met de systemen van nu. Daarvoor verandert de wereld te snel. In de zorg, de voedselvoorziening, het bouwen, wonen, vervoer; eigenlijk is elk terrein zich op basis van technologie snel aan het ontwikkelen. Maar de systemen en de mensen veranderen niet zo snel mee. Ook de partijen die bij de prijsvraag aangehaakt zijn - de lokale en rijksoverheid, de zorginstanties, corporaties - zitten gewoonlijk nog te weinig samen om tafel.

Ontwerpers zijn getraind om met respect mensen uit hun comfortabele positie te halen. Door hun creatieve verbeelding en het constant bevragen van de status quo kunnen zij partijen uit bestaande patronen trekken. Voor ontwerpers is het een waanzinnige kans om op deze schaal mee te denken, over disciplines en lagen heen.

Het is bijna niet te voorspellen wat de oplossingen voor overmorgen en de dag daarna zijn. Laten we dus geen nieuwe status quo ontwerpen, maar oplossingen bedenken die adaptief zijn. Ik hoop dat de prijsvraag het besef voedt dat we samen moeten werken.

Martijn Paulen is directeur van de Dutch Design Foundation, de organisator van de Dutch Design Week in Eindhoven

'Het is heel belangrijk om ouderen zolang mogelijk min of meer zelfstandig te laten wonen, de zorg langzaam op te kunnen voeren en als het echt niet meer gaat, goede zorginstellingen te hebben waar ze snel terecht kunnen.'

Folkje Nawijn

Almere Haven

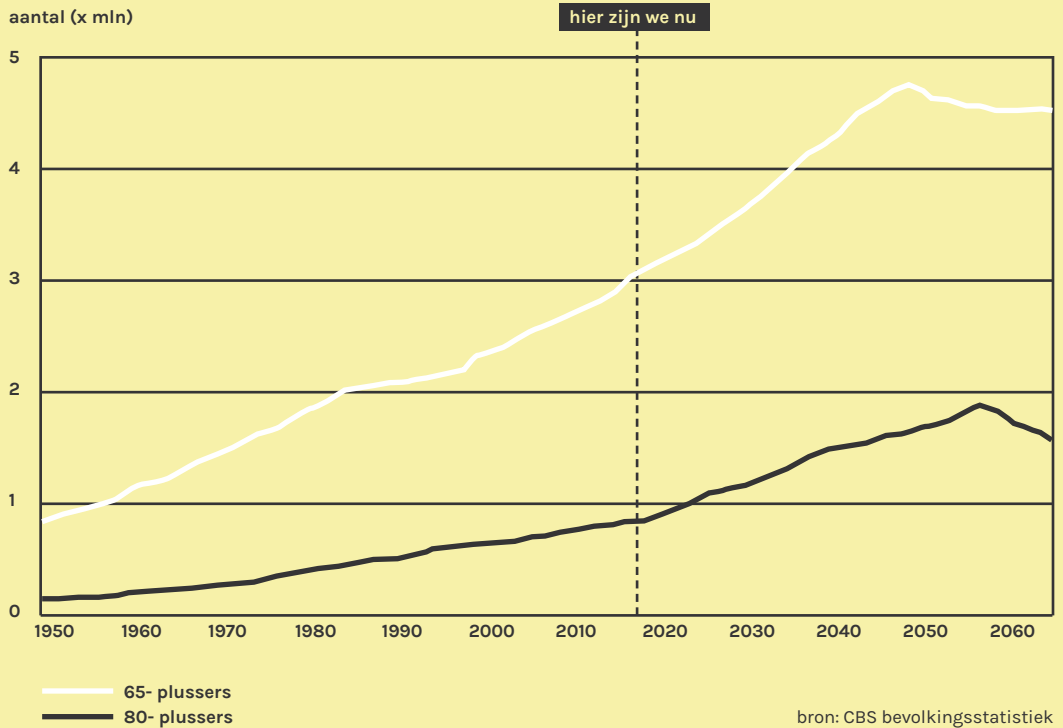
'Het is ideaal om bakker en supermarkt binnen handbereik te hebben. Ik verwacht meer van burenhulp en mantelzorg, dan dat de wijk anders moet worden ingericht. Wel hoop ik dat jongeren en ouderen niet bij elkaar worden geplaatst in complexen. Hun levensstijl verschilt te veel, dat geeft overlast en irritatie.'

Samantha Soetelmans (midden)

Geleen-Zuid/Kluis

Toename aantal ouderen

In 2040 zijn er bijna 2 miljoen 80+'ers

Goede zorg krijg je niet zomaar

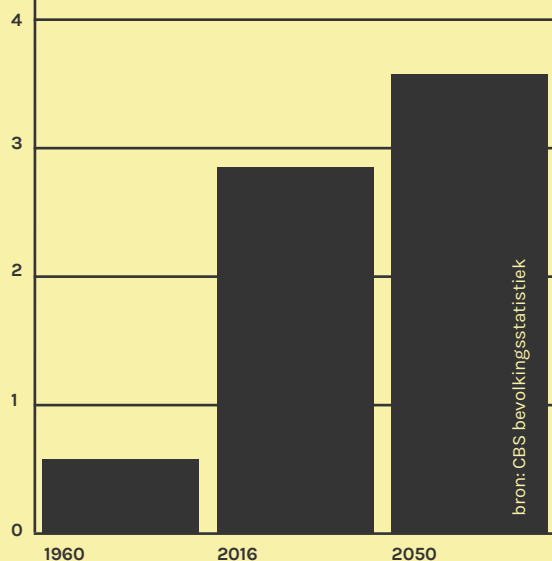
Kim Bos & Floor Rusman
NRC - 6 jan 2017

Ervaringen buurtbewoners

Als je zorg nodig hebt is er best veel mogelijk, maar het is moeilijk te regelen. En de druk op mantelzorgers is te groot.

Groei van aantal alleenstaanden

aantal (x mln)

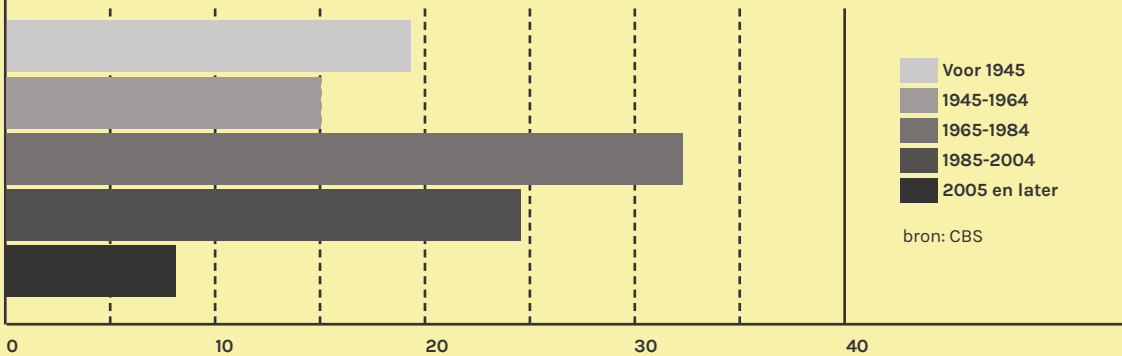
'Op kamers tussen de ouderen: een win-win-situatie'

8 januari // Marloes Elings
Nieuwsuur

'Goedkope woonruimte voor studenten, in ruil voor leven in de brouwerij in ons huis. Dat was de basis van mijn idee.' Gea Sijpkens, directeur van Humanitas in Deventer, was de eerste die in 2012 besloot om studenten tussen ouderen te laten wonen.

Woningvoorraad

15% is direct na de oorlog gebouwd, ongeveer 34% is tussen 1965 en 1984 gebouwd. Bijna 50% van de naoorlogse woningvoorraad is gebouwd voor 1985.

3/4 van de bewoners in verzorgingshuizen krijgt ook hulp van familieleden

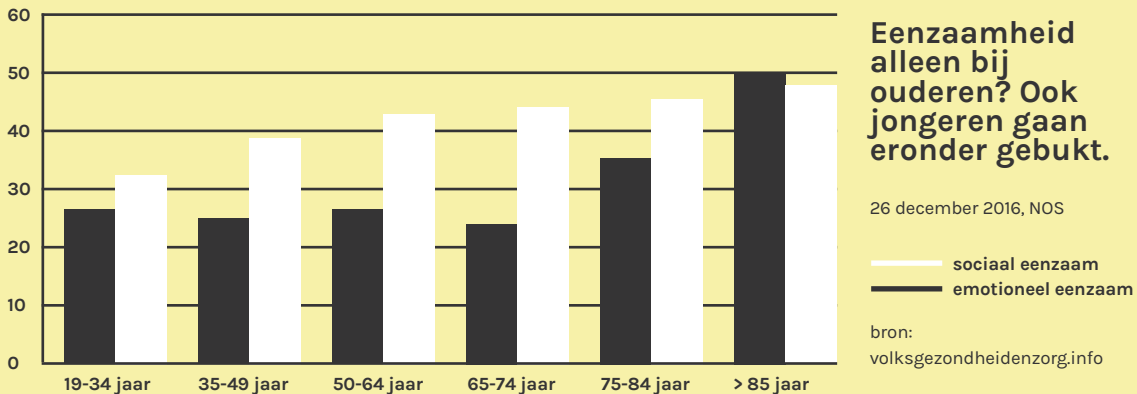
‘Ik ben nu het oudste kind van mijn zoon geworden’

Zorg bieden betekent veel barrières overwinnen.

Artikel Volwassen kind neemt oudere ouder in huis. Klinkt simpel, blijkt bepaald complex merkte Robert Giebels, die het deed.

Volkskrant, 7 januari 2017 door Robert Giebels

60% van de vroeg naoorlogse woningbouw is een eengezinswoning

Kangoeroewoning

Moderne hofjes

Aanleunwoning

Mantelzorgwoning

Gestippeld wonen

Thuishuis

Serviceflat

Harmonicawoning

Levensloopbestendige woning

bron: Aedes-ActiZ

Hofje veruit populairste combinatie zorg en wonen

Het is een ingewikkelde vraag die de deelnemers aan de prijsvraag WHO CARES kregen voorgeschoteld: het koppelen van de toch al lastige hervorming van de zorg aan ruimtelijke vernieuwing in min of meer verouderde wijken. Bijna 800 mensen in 174 teams bogen zich over de opdracht, vijf teams werden als winnaars aangewezen in Almere, Groningen, Rotterdam en Sittard-Geleen. Secretaris Cilly Jansen doet verslag van de bevindingen van de jury. Het hofje blijkt veruit dominant.

‘Is er wel eens het nodige gedaan voor de toekomst van de verpleeghuizen?’ Deze vraag - achteraf gezien het startpunt van de prijsvraag WHO CARES - mailde Gijsbert van Herk op 5 januari 2016 naar Architectuur Lokaal. Het was zijn eerste werkdag als bestuursvoorzitter van Humanitas Rotterdam en Rijnmond. ‘Zorg wordt een enorm vraagstuk in de toekomst, daar gaan we failliet aan’, lichtte Van Herk toe in het gesprek dat ik kort daarna met hem voerde. ‘Nu zijn er 250.000 dementerenden, over 25 jaar zijn dat er 500.000. De capaciteit voor langdurige zorg in verpleeghuizen volstaat niet meer en financieringsconstructies belemmeren oplossingen voor geschikte huisvesting. Kunnen we via een prijsvraag zoeken naar mogelijkheden voor combinaties van wonen en zorg in een stedelijke en maatschappelijke context?’

Nationale opgave

We stelden uitgangspunten op voor een prijsvraag over ‘Het verpleeghuis van de toekomst’ en concludeerden al snel dat de opgave naar nationaal niveau moest worden getild. En dus zaten we in maart bij Floris Alkemade aan tafel, die enkele maanden eerder was benoemd tot Rijksbouwmeester. Het vaste voornemen van Alkemade, om maatschappelijke thema’s zoals zorg in de wijk op zijn werkagenda te plaatsen, sloot goed aan bij het idee van Van Herk. De Rijksbouwmeester betrok de gemeenten Rotterdam, Almere, Groningen en Sittard-Geleen, samen met de provincie Limburg, bij de prijsvraag. Hierdoor konden deelnemers hun visies concreet uitwerken voor woonwijken in deze gemeenten. Ook kon nu nagedacht worden over mogelijke uitvoering van winnende plannen na afloop van de prijsvraag, iets wat de Rijksbouwmeester niet kon toezeggen.

Lang leve de single

Nog tot begin jaren 70 woonde iedereen vrijwel het hele leven in een gezin. Als kind bij je ouders en eenmaal getrouwd vormde je zelf een gezin. Toen paste het eengezinshuis als een jas, net als de buurt waar eengezinshuizen zich keurig langs stoepen rijgen, waarop de kinderen buiten speelden.

Maar de oude buurtjas lubbert. Er zijn steeds minder kids en steeds meer senioren. Het aantal 50-plussers tikt komende jaren aan tot ruim 7 miljoen. Deze omvangrijke baby-boom-generatie wordt ouder, is minder vaak getrouwd en woont vaker alleen. Hun opvattingen over relaties zijn immers veranderd. Een partner moet wel leuk blijven, anders lonkt het alleen wonen. Hooguit wil men 'latten'.

Het aantal exen neemt navenant toe. Op dit moment zijn er al 1,3 miljoen 'van echt gescheiden' inwoners, velen wonen alleen. In combinatie met de weduwen groeit het aantal alleenwonende vrouwen van 65 jaar of ouder naar verwachting van bijna 700 duizend naar bijna 1,2 miljoen in 2050. Het aantal alleenwonende mannen, weduwnaars en exen, in die leeftijdscategorie groeit van nog geen 300 duizend naar 650 duizend. Nooit eerder waren er zoveel ouderen die op zichzelf zullen wonen. En dat terwijl we nu al in de cijfers zien dat vooral oudere mannen eenzaam zijn.

Gescheiden vijftigers lopen zelfs het hoogste risico op zelfdoding. Oudere dames zijn overmatig bang 's avonds. Tja daar zit je dan in je uppie in een eengezinshuis met een dubbel slot op de voordeur. Hoe romantisch is dat? Kunnen we hier niet bijsturen door anders te gaan bouwen? Andere woonvormen en buurten die bijdragen aan ontmoetingen, verbondenheid en geborgenheid? Het is tijd om na te denken over een andere jas.

Jan Latten, hoogleraar sociale demografie Universiteit van Amsterdam, hoofdemograaf Centraal Bureau voor de Statistiek

De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving schaarde zich achter de prijsvraag en voorzitter Pauline Meurs riep haar achterban op om deel te nemen en allianties met ontwerpers aan te gaan. Daarnaast stelde ze personele inzet beschikbaar voor het projectteam. Ook de ministeries van VWS en BZK sloten zich bij het initiatief aan. In augustus 2016 werd met alle partijen de projectorganisatie opgericht, waarvoor het Atelier Rijksbouwmeester Rutger Oolbekkink (Inbo) aantrok als projectleider.

Start prijsvraag

Op 14 september 2016 kondigde de Rijksbouwmeester de prijsvraag aan tijdens het congres Expeditie Begonia van Kenniscentrum Wonen-Zorg van Aedes en ActiZ in Amersfoort. 'Als zes op de zeven ouderen thuis woont en dat ook zo lang mogelijk wil blijven doen, zijn er woningen nodig die aansluiten bij hun wensen en behoeften. Daarom zijn er nieuwe woon- en leefvormen nodig, verrijkt met moderne technologieën, die bijdragen aan passende zorg en gemeenschapsvorming', zei Jan de Vries, directeur van branchevereniging voor ouderenzorg ActiZ.

De Open Oproep WHO CARES, ontwerpprijsvraag voor nieuwe vormen van wonen, zorg en ondersteuning werd opgesteld volgens KOMPAS bij prijsvragen van Architectuur Lokaal en aangekondigd op het aanbestedingsportal TenderNed van het ministerie van EZ. De prijsvraag werd op 18 januari 2017 gelanceerd op een drukbezochte startbijeenkomst in Almere.

Eerste ronde

Maar liefst 174 teams van gemiddeld 4,5 personen, dus bijna 800 mensen, bogen zich over de opgave. De teams bestonden uit architecten, landschapsarchitecten, social designers en woningcorporaties en alleen al uit de zorg waren veertien disciplines betrokken. De jury constateerde dat het was gelukt om cross-sectorale samenwerking te stimuleren. De jury beseftte dat er een moeilijke vraag was gesteld: de toch al ingewikkelde hervorming van de zorg moest gekoppeld worden aan fysieke wijkvernieuwing. Vele teams worstelden met deze complexiteit. Sommige visies waren integraal maar zonder praktische uitwerking; andere waren juist heel praktisch maar misten samenhang. Veel teams konden niet helder aangeven wat nodig is, wie dat betaalt en hoe het proces wordt aangepakt. Visies met goed begrip van de problematiek waren meestal afkomstig van teams met mensen uit de zorg. De focus lag sterk op ouderen die nog voor zichzelf kunnen zorgen en op ouderen met een lichte zorgvraag. Jongeren met een beperking of mensen met een zware zorgvraag kwamen nauwelijks aan bod. De nadruk lag vaker op stedenbouwkundige en fysieke oplossingen dan op zorg. Werd er ingezet op versterking van de sociale cohesie, dan vaak via middelen als moestuintjes, met de gedachte dat alles wel goedkomt als er veel samen wordt gedaan. De jury had sterke twijfels of sociale energie zo eenvoudig kan worden geregeld.

Resultaat eerste ronde

Op 8 mei maakte toenmalig staatssecretaris Martin van Rijn in Rotterdam de selectie van de

twintig teams bekend die werden uitgenodigd voor uitwerking van hun visie in de tweede ronde van de prijsvraag. 'Ik ben erg blij met de prijsvraag WHO CARES', zei Van Rijn. 'De teams hebben oog voor wat verschillende generaties verwachten van een woonwijk. Zodat iedereen zich er thuis en betrokken voelt. Een goede buurt is een gezonde en veilige buurt voor alle generaties en voor alle vormen van huishoudens.'

Tweede ronde

De jury gaf de deelnemers aan de tweede ronde aanbevelingen mee voor de uitwerking van de visies, per gemeente en individueel. Gedurende de zomermaanden zaten de lokale projectteams in Groningen Almere, Sittard-Geleen en Rotterdam ook niet stil. Ze verzetten veel werk om ateliers en bijeenkomsten met bewoners en andere belanghebbenden te organiseren. Overall kwam het gesprek over de toekomst van de wijken op gang. Begin oktober leverden de teams hun inzendingen in. Vervolgens is in elk van de vier gemeenten, samen met de lokale projectteams, geïnventariseerd hoe de inzendingen reageerden op de opgave, de bijbehorende aandachtspunten en de aanbevelingen van de jury.

De beoordeling van de uitgewerkte inzendingen vond plaats op 10 en 11 oktober 2017 in Amersfoort - net als de aankondiging een jaar eerder in combinatie met *Expeditie Begonia*. Alle teams presenteerden hun inzending aan de jury en beantwoordden vragen van de juryleden. De jury sprak veel dank en waardering uit voor de inzet, de presentaties en het vele werk dat alle teams hebben verricht.

Het resultaat

De jury zocht naar de beste en meest effectieve plannen voor de steden; plannen die intelligente oplossingen bieden die verder reiken dan de korte termijn en daartoe goed zijn onderbouwd. Zij stond voor de opgave om in principe per locatie één winnaar en één *runner up* aan te wijzen. Daarbij stond het haar vrij om de plannen van adviezen te voorzien, ook als dit de aanbeveling tot het combineren van plannen zou betreffen.

De jury zag in alle plannen bevestigd dat de domeinen van zorg en ruimte onlosmakelijk bij elkaar horen, maar ook dat de wederzijdse kennis van de beide domeinen nog zeer beperkt is. Het hofje bleek veruit de dominante woontypologie te zijn.

De prijsvraag was niet alleen gericht op het samenbrengen van wonen en zorg, maar nadrukkelijk ook op de grotere context van ruimtelijke ontwikkeling. De bouw dwingt de zorg in de lange termijn, terwijl de zorg juist om flexibiliteit vraagt: we weten immers niet hoe de zorg er op termijn uit zal zien.

Ondanks deze twee snelheden, hebben de meeste inzenders ingezet op het overstijgen van het sectoraal denken. In veel inzendingen zijn ideeën aangereikt voor vloeiende overgangen tussen de domeinen van zorg, welzijn en ruimtelijke ontwikkeling. De jury was verrast door de dynamiek van de plannen en noemde voorstellen voor het niet-sectoraal organiseren van de zorg een *eyeopener*.

*Cilly Jansen, Architectuur Lokaal
Secretaris van de jury*

v.l.n.r. Mattijs van Ruijven, Haroon Sheikh, Nico van Duijn, Ben van Essen, Ruud Guyt, Daan Bultje

Onder v.l.n.r. Suzanne Visser, Ellen van Acht, Pauline Meurs, Floris Alkemade, Gijsbert van Herk, Vera Winthagen.

*Niet op deze foto: Jeroen de Willigen, lokaal jurylid Groningen

De zorgvriendelijke stad

De creatieve stad, de innovatieve stad, de slimme stad, de stad als emancipatiemachine: van de stad wordt veel verwacht. Nu meer dan de helft van de wereldbevolking in de stad is neergestreken, zijn steeds meer mensen afhankelijk van de economische motor van de stad. Maar hebben we nog wel oog voor de langzame, de zorgvriendelijke of, zoals Eberhard van der Laan, de onlangs overleden burgemeester van Amsterdam het zei: de lieve kant van de stad? Hoe zorgen we ervoor dat de stad er niet alleen is voor hipsters, mipsters en rijke grijzen? Niet iedereen is altijd en voor eeuwig snel, fit en bij de pinken.

Wie een schilderij ziet van de stad geschilderd door een zwakbegaafde kunstenaar leert dat woningen en winkels ook een onoverzichtelijke onneembare vesting kunnen zijn. Een stap buiten de deur zetten van je flatje is dan een hele opdracht, laat staan om je weg te vinden in het openbare vervoer met die lastige OV-chipkaart. En waar kan je overdag eigenlijk naar toe? Voor mensen met een mentaal of fysiek vlekje is er steeds minder betaald werk. In het buurthuis of het winkelcentrum word je soms met de nek aangekeken. Ook voor mensen met zichtbare beperkingen is het lastig navigeren. Hoe klim je met een rolstoel in de tram? Met een rollator is de overbrugbare afstand maximaal 300 meter, zo laat een deelnemend team van de prijsvraag WHO CARES zien. Tenminste: als de stoep breed genoeg is, er geen fietsen geparkeerd staan en er geen stoeptegels loszitten.

Een zorgvriendelijke stad betekent dat iedereen mee kan delen in de verworvenheden van de stad. Een zorgvriendelijke stad betekent ook dat stadsbewoners naar elkaar omkijken. De verzorgingsstaat wordt - onder opvallend weinig protest - langzaam getransformeerd naar een participatiestad. Door de decentralisatie zijn meer zorgvoorzieningen in handen van de gemeente terwijl er flink bezuinigd is. Familie, vrienden, burens zijn de eerst aangewezenen om zorg te dragen. Maar hoe moet dat in de stad? Familieleden wonen niet meer bij elkaar in de buurt. De afstand tussen ouders en kinderen is gemiddeld 30 kilometer. Meer dan een derde van de bevolking woont alleen en de verwachting is dat dit in de toekomst door vergrijzing verder toeneemt: in 2030 wonen 1,3 miljoen 65-plussers alleen. In een stad als Rotterdam zegt meer dan de helft van de ouderen eenzaam te zijn.

Tegelijkertijd willen mensen best anderen helpen. In onze grootste stad, Amsterdam, zegt het leeuwendeel van de mensen dat ze zich niet willen bekommeren om de lantarenpalen of hangjongeren maar wel om een zieke of hulpbehoevende buur. Er is wel degelijk een zorgpotentieel dat nog aangeboord kan worden - al kent dat ook grenzen. In wijken met veel passanten of waar de etnische of economische achtergrond van mensen heel erg verschilt, wordt

er minder hulp gegeven. Buurtbewoners gaan bovendien geen zware zorgtaken op zich nemen en al helemaal niet als er geen professionele zorg in de buurt is. Ze kunnen en willen geen hoofdverantwoordelijke zijn. Maar ze verlangen wel naar verbinding. Stadslucht maakt vrij is echt niet het enige adagium van de moderne stadsbewoner.

Harde ingrepen nodig om de stad zachter te maken

De zorgvriendelijke stad is geen dromerig ideaal. Er kan morgen al mee begonnen worden. De stoeptegel kan worden vastgezet, de tram rolstoelvriendelijk gemaakt, de fietsen van de stoep. Er zijn ook veel mooie initiatieven gestart. In Eindhoven bestaat Buurtpost waar buurtbewoners pakketjes kunnen laten bezorgen. In een Haagse wijk werken supermarkt en thuiszorg samen. Maar om verder te bouwen aan de zorgvriendelijke stad zijn ook grote, ingewikkelde ingrepen nodig die een lange adem vergen en waar tegenstijdige belangen spelen. Ook is inzet nodig van veel partijen. Zoals werkgevers, die ruimte bieden aan mensen die minder goed mee kunnen komen. Zoals architecten en woningcorporaties, die huizen zo bouwen dat een realistisch appèl wordt gedaan op het zorgpotentieel van de moderne stadsbewoner. Zoals stadsplanners die de fysieke infrastructuur dienend maken aan de zorginfrastructuur en die niet alleen vertrekken vanuit de zelfredzame, hogeropgeleide, ultramobile burger, maar denken aan die zwakbegaafde kunstenaar of kwetsbare oudere die ook graag de deur uitgaat.

De zorgvriendelijke stad. Het klinkt misschien weëg en soft. Maar om de lieve zachte kant van de stad op te warmen, zijn harde ingewikkelde veranderingen nodig.

Monique Kremer is sinds 2015 bijzonder hoogleraar Actief Burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast werkt zij voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en is zij lid van de raad van toezicht van het Verwey-Jonker Instituut.

Open oproep december 2016

Gezocht: innovatieve en toekomstgerichte visies op de Nederlandse woonwijken, die antwoord geven op de vergrijzing en de veranderingen in de zorg en ondersteuning; nieuwe ideeën die een impuls geven aan de ruimtelijke vernieuwing van de wijken.

START

Kick-off bijeenkomst 18 januari 2017

Jury overleg 1e ronde, 5 + 10 April 2017

Inzendingen 1e ronde:

174 teams
> 800 deelnemers

Bekendmaking winnaars 1e ronde door staatssecretaris Van Rijn, 8 mei 2017

EenVandaag bij het jurybezoek aan de wijken

Juring:
14 juryleden
25 leden toetsingscommissie
juring in 2 rondes

dutch design week eindhoven

21-29 Oct. 2017

Op 26 oktober zijn de winnaars bekend gemaakt tijdens de Dutch Design Week. De 20 inzendingen van de tweede ronde werden tijdens deze week tentoongesteld. De komende maanden reist de expo naar verschillende steden om zo de variëteit aan opbrengsten te tonen aan een groot publiek.

Expeditie Begonia

Eervolle vermelding 1e ronde

Jurering 2e ronde

Lokale kick-offs 2e ronde

Teams aan het werk

Met bewoners in gesprek

Veel bewoners en andere betrokkenen gaven de teams waardevolle inzichten en feedback.

Creatieve overheid versterkt weefsel van de samenleving

De participatiesamenleving kwam in de kwade reuk van bezuinigingspolitiek te staan. Nu hoor je er bijna niemand meer over. Tegelijk investeren burgers meer in hun eigen netwerken en proberen zo eigenhandig sociale problemen op te lossen. Dat versterkt de sociale cohesie, maar alleen wanneer de overheid daar een actieve rol in speelt. De overheid moet op een creatieve manier weer zorgen voor de burgers, betoogt essayist Bas Heijne.

Een tijdje geleden kwam ik bij een diner voor een groot internationaal gezelschap tegenover de jonge assistent van de locoburgemeester van Parijs te zitten. Omdat we geen idee hadden wie de ander was, besnuffelden we elkaar met beleefde vragen. Toen ik haar vertelde dat ik Nederlander was, lichtten haar ogen op. Nederland! Ze was plotseling een en al belangstelling. Alle vernieuwende ideeën over stadsvernieuwing komen uit Nederland, zei ze. Hoe kwam dat toch? Telkens wanneer ze een oplossing zochten voor een probleem op het gebied van stadsplanning en vernieuwing, kwamen ze bij een Nederlands bureau of organisatie terecht. Hoe kwam dat?

Alle vernieuwende ideeën over stadsplanning komen uit Nederland, zei mijn tafeldame

Het was een van die vragen die je aan het denken zetten. In Nederland zelf heerst de afgelopen twintig jaar bepaald geen euforie over de ideeënrijkdom

van de samenleving, eerder een gevoel van crisis. In de eerste plaats een identiteitscrisis, waarbij het voortdurend ging over dreigend verlies en culturele onteigening. Maar ook een crisis in openbaar bestuur en leiderschap - een politiek landschap dat hopeloos versplinterd raakte, waardoor het vormen van een regering almaar moeilijker werd, en grote projecten, zoals de Betuwelijn en de hogesnelheidslijn, ons steeds opnieuw een nationale hoofdpijn bezorgden. Alles wat groots verricht moet worden, eindigt in Nederland, met een parlementaire enquête, zo leek het. Als antwoord op dat gevoel van crisis werden er dan vaak de lijstjes bijgehaald waaruit blijkt dat Nederland toch steeds opvallend hoog scoorde, maar dat had geen waarneembaar effect - het gevoel van algemene malaise werd er niet door weggenomen.

De jonge Franse vrouw tegenover mij zag kennelijk een heel ander Nederland. Zij beklagde zich juist over haar eigen land, waar iedere millimeter vernieuwing hard bevochten moest worden, vaak tevergeefs. Zij had te maken met een maatschappij,

zei ze, waar de theorie altijd belangrijker werd gevonden dan de praktijk, een land waar pragmatisme zowat een scheldwoord was. In Frankrijk ontleent iets betekenis aan waar het voor staat, niet aan wat het is.

Haar verrassende enthousiasme zette me aan het denken over een Nederland wat ik misschien te gemakkelijk over het hoofd zag - het pragmatische Nederland. Net als in Frankrijk wordt ook in Nederland obsessief gediscussieerd over nationale identiteit - wat is een natie in tijden van globalisering en massa-immigratie? - zo obsessief, dat het wellicht een andere werkelijkheid aan het oog onttrekt: de nuchtere insteek van de pragmatische aanpak. Waar zich een netelige maatschappelijke kwestie aandient, moet naar praktische oplossingen worden gezocht, zonder veel ideologische ballast. Handen uit de mouwen, niet lullen maar poetsen; de complexe werkelijkheid moet zo bevredigend mogelijk in goede banen worden geleid. Niet dat dat altijd bevredigend uitpakt. Het Nederlandse softdrugsbeleid, gebaseerd op 'gedogen' van wat eigenlijk verboden was, gold eens als een pragmatische oplossing van een maatschappelijke kwestie; maar juist omdat er geen grote, van tevoren uitgedachte filosofie achter zat, is het beleid nu aan alle kanten scheef en loopt Nederland achter op landen waar het gebruik van softdrugs decennialang bevochten moest worden.

Obsessieve discussie over nationale identiteit onttrekt het pragmatische Nederland aan het oog

Hetzelfde zie je nu gebeuren met een idee dat zo'n vier jaar geleden door het kabinet Rutte II werd gelanceerd: de *participatiesamenleving*. In de troonrede van september 2013 drukte Koning Willem-Alexander het als volgt uit: 'Door maatschappelijke ontwikkelingen zoals vergrijzing en internationalisering voldoen onze arbeidsmarkt en ons stelsel van publieke voorzieningen niet meer volledig aan de eisen van deze tijd. [ ] De onderlinge betrokkenheid is in ons land van oudsher sterk. Om ervoor te zorgen dat dit zo blijft, moeten we onder ogen zien dat publieke regelingen en voorzieningen aangepast moeten worden'.

Op die laatste zinnen moest ik toen al flink kauwen - er werden bezuinigingen aangekondigd met als argument dat zo de onderlinge maatschappelijke solidariteit behouden zou kunnen blijven. Dat kwam me voor als een eigenaardige redenering. Het ideaal van de participatiesamenleving werd van begin af aan pragmatisch gekleurd met de noodzaak van bezuinigingen: 'Het is onmiskenbaar dat mensen in onze huidige netwerk- en informatiesamenleving mondiger en zelfstandiger zijn dan vroeger. Gecombineerd met de noodzaak om het tekort van de overheid terug te dringen, leidt dat ertoe dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving'.

Bas Heijne / Foto: Martijn Gijsbertsen/Lumen

Vier jaar later wordt de participatiesamenleving vrijwel nergens meer genoemd, al helemaal niet door de regering. Heel wat verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat het begrip vooral aanslaat bij hoogopgeleide, internationaal gerichte Nederlandse burgers, maar dat grote groepen door een terugtrekkende overheid zich in de kou voelden staan. De huidige Nationale ombudsman Reinier van Zutphen spreekt veelvuldig van de 'illusie van de zelfredzaamheid'.

In NRC Handelsblad legde hij in oktober 2017 uit wat hij daarmee bedoelt: 'Dat zelfredzaamheid een norm zou zijn waar iedereen aan kan voldoen. Denk aan laaggeletterden, mensen die de taal niet machtig zijn, mensen met een licht verstandelijke beperking. Samen een paar miljoen Nederlanders. En dat zijn juist de mensen die de overheid hard nodig hebben'. Het idee van de participatiesamenleving weerspiegelde te veel, volgens Van Zutphen, de mentaliteit van de maatschappelijke klasse die goed mee kan komen. 'Ik denk dat we onszelf te veel als voorbeeld nemen. Wij denken dat kunnen wij heel goed.' Wij zijn 'de mensen die op de departementen beleid maken, de Kamerleden die wetten schrijven. En misschien ook wel de ombudsmannen die de klachten van burgers behandelen.'

De Nationale ombudsman pleit ervoor de rol van de overheid te herwaarderen en weer te benadrukken dat de overheid er is om voor burgers te zorgen. Dat is een vrij radicale breuk met de ideologische trend van het afgelopen decennium. Vooral de VVD koestert de ideologische overtuiging dat een goede samenleving een samenleving is waarin de overheid zich zo min mogelijk bemoeit met de burger. Het is een overtuiging die de afgelopen jaren een breder

politiek draagvlak vond door het harde bezuinigingsbeleid. Daardoor is er een onverkwikkelijke associatie ontstaan van een op zich verheven gedachte over een samenleving waarin mensen weer zoveel mogelijk voor zichzelf en elkaar zorgen en een overheid die zijn burgers vooral om financiële redenen steeds meer aan hun lot overlaat. Anders gezegd, de verzorgingsstaat wordt afgebroken zodat de gemeenschapszin weer kan bloeien.

Dat is een kwalijke, dodelijke redenering. Geen wonder dat het begrip participatiesamenleving zo snel zo'n kwade reuk heeft gekregen en nu alweer op de schroothoop van de politiek lijkt te zijn beland. Dat is jammer, want op zich is met het begrip zelf niet zoveel mis. Dat beaamt ook de ombudsman in zijn gesprek met NRC: 'Dat de gemeente zich als eerste overheid bekommert om de burgers, daar zit wat in. Maar niet als je vervolgens tegen die burgers zegt: u kunt het meeste zelf, u heeft ons als overheid niet nodig. Dat was niet de bedoeling. De bedoeling was om mensen echt te helpen, ze beter te bedienen. De gedachte achter die stelselwijziging kan ik goed volgen. Maar het gaat mis in de manier van uitvoering'.

Het was een dodelijke redenering: de verzorgingsstaat wordt afgebroken, zodat de gemeenschapszin weer kan bloeien

Als je het begrip participatiesamenleving opvat als een poging om gemeenschapszin te bevorderen, past het juist heel goed bij deze tijd. Er is lang een algemene maatschappelijke trend geweest waarin het idee van zorg, in de breedst mogelijke betekenis van dat woord, de burgers meer en meer uit handen werd genomen - zorg voor de zwakken, zorg voor de zieken, zorg voor de leefomgeving, zorg voor de nieuwkomer, zorg voor het milieu. Terwijl de individualiteit van de burger sterker in onze cultuur werd benadrukt, werd wat persoonlijke inzet en betrokkenheid van hem vroeg almaar meer uitbesteed aan professionals en experts, zodat het gevoel van verbondenheid van een individu met zijn naaste omgeving steeds minder sterk werd. Dat had tot gevolg dat maatschappelijke kwesties niet alleen werden uitbesteed, maar ook groten-deels onzichtbaar werden. Ophef en ontzetting over misstanden zijn dan per definitie eenrichtingsverkeer. Zoals gebrekkige zorg en aandacht in sommige verpleeghuizen: kinderen die hun ouders in vernederende omstandigheden aantreffen, wijzen woedend met hun vingers naar de instituten en de politiek, maar voelen zichzelf niet of nauwelijks verantwoordelijk.

Het idee dat ouderen zolang mogelijk zelfstandig moeten kunnen wonen, is een mooi idee - maar niet wanneer het in de eerste plaats geassocieerd wordt met bezuinigingspolitiek. Dat geldt ook voor het populaire begrip 'sociale veerkracht' - gedwongen door omstandigheden gaan burgers op zoek om via hun netwerken sociale problemen eigenhandig aan te pakken. Die beweging naar een meer kleinschalige, directe aanpak van problemen in de directe

omgeving is positief en verstrekt sociale cohesie, maar alleen wanneer de overheid daar een actieve rol in speelt, en die ontwikkeling niet slechts gebruikt om zijn handen er van af te trekken. Juist de overheid zou een betrokken, faciliterende rol moeten spelen in dit proces.

'De overheid moet weer zorgen voor burgers,' stelt de ombudsman in het interview met NRC Handelsblad. Ja, maar wel op een andere manier dan voorheen - door gebruik te maken van de netwerksamenleving, door verschillende partijen bijeen te brengen, door nieuwe ideeën aan te moedigen en verbanden te leggen tussen experts uit verschillende disciplines, en burgers. Geen regelende overheid dus, maar een creatieve overheid. Dat levert niet alleen nieuwe, praktische oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken op, het versterkt ook het weefsel van de samenleving. Afgaand op de woorden van de jonge vrouw tegenover mij aan tafel in Parijs, loopt Nederland hierin voorop. Laten we die voorsprong vooral niet verspelen.

Bas Heijne schreef dit essay op uitnodiging van de initiatiefnemers van de Prijsvraag WHO CARES. Heijne is schrijver, essayist en vertaler. Hij publiceerde twee romans, verschillende verhalenbundels en een groot aantal essays, waaronder Wereldverbeteraars (2017), Onbehagen (2016) en Moeten wij van elkaar houden (2011). Wekelijks schrijft hij voor NRC Handelsblad een veelbesproken column. In 2017 ontving hij de P.C. Hooft-prijs.

Geld is nooit een probleem

Ondernemerschap is iets van A naar B brengen. Voor alle bouwstenen van dat traject heb je een speciale creativiteit nodig. Met telkens andere mensen moet je het voor elkaar krijgen.

Het begint uiteraard met een goed plan. De prijswinnaars van WHO CARES hebben dat. Maar het is naïef om te denken dat je dan al een heel eind bent; ook prijswinnaars moeten de boer op. Financiers staan echt niet in de rij. En dan nog.

Financiering is nooit een probleem. Daar zijn genoeg alternatieven. Voor een bouwvergunning geldt dat niet: de gemeente is de enige verlener. Zonder vergunning ben je nergens. Zonder gebruikers evenmin.

Gebruikers brengen de geldstroom op gang. Ik begin altijd bij de gebruikers. Daar moet je tijd insteken. Je bouwt aan een ecosysteem van mensen en partijen die het nut van je plan inzien en willen meedoen. Dat kunnen huurders en kopers van woningen zijn, huisartsen- en fysio praktijken die onderdak zoeken, tot zorginstanties en gemeenten. Je pelt af waar hun belangen liggen. Wat hebben zij te winnen met jouw plan en hoeveel geld hebben zij daar voor over?

Met de vergunning in je ene hand en de gebruikers in je andere stap je naar de bank. En als de bank niet lukt, zijn er meerdere alternatieven: crowdfunding, informele investeerders, je tante, je eigen geld. Je kunt ook proberen bestaande geldstromen los te wrikken. Het maakt niet uit wie er investeert, als er maar een goed plan ligt.

Loek Winter is zorgondernemer, directeur van DC Klinieken. Sinds anderhalf jaar is hij raadslid van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving.

'Als ik niet meer kan traplopen heb ik een probleem.

Mijn huis is te klein voor een traplift en de deurposten te smal voor een wagentje of rolstoel. Hoe kwetsbaar je als oudere wordt, heb ik onlangs ervaren toen mijn tante, die geen kinderen heeft, verhuisde naar een verzorgingshuis in een andere plaats. Ze kent daar niemand! Het is nog een geluk dat de directrice van het huis een oogje in het zeil houdt.'

Xandra Bardet

Oosterparkwijk, Groningen

Gilbert van Drunen

Bewoner Rotterdam Carnisse

Teamwerk

Hoe hebben de twintig teams geopereerd? En welke rol speelde de ontwerper in dit proces? Om inzicht te krijgen in de werkwijze heeft Carolien Ligtenberg de ontwerper van elk team zes vragen voorgelegd. Alle teams hebben aan deze mini-enquête meegedaan. Hun antwoorden zijn opvallend eensgezind, maar niet op alle punten.

Koppositie

Welke plek heb je als ontwerper in het team?

1	Leider	11 / 55%
2	Teamspeler	7 / 35%
3	Anders	2 / 10%
	Volgend/dienend	0 / 0%

Het gemiddelde team bestaat uit acht leden. In vrijwel alle teams zijn de volgende disciplines vertegenwoordigd:

- Architectuur/stedenbouw/landschap
- Zorg & welzijn
- Proces & organisatie
- Technologie

Rollenspel

Welke rol heb je als ontwerper gespeeld?

1	Initiatiefnemer	19 / 95%
2	Conceptontwikkelaar	13 / 90%
3	Verbinder tussen andere disciplines	17 / 85%
4	Visie-verbeelder	17 / 85%
5	Vormgever	17 / 85%
6	Verbeelder van mogelijkheden	16 / 80%
7	Inspirator voor het team	15 / 75%
8	Procesontwikkelaar	10 / 50%
9	Ontwikkelaar van duurzaamheidsaspecten	9 / 45%
10	Innovator van systemen	8 / 40%
11	Anders	4 / 20%

Alle ontwerpers geven aan meerdere rollen te hebben gespeeld. Samengevat in onderstaande opsomming.

Vaak lag de nadruk op een van deze rollen. **Verbinden van belangen** in een wijk met veel partijen - bewoners, welzijnswerkers, zorg, ontwerpers, gemeente.

Analyseren en visualiseren: ontwerper is getraind in het ontleden van complexe vragen.

Kennis en praktijk samenvoegen: theoretische kennis en inzichten over gezondheid koppelen aan ruimtelijke en organisatorische modellen.

Maatschappelijk vormgeven: ontwikkelen van een nieuwe manier van werken met een brede maatschappelijke inzet.

Benoemen van het overstijgende belang: met alle partijen de brede vraag benoemen

Intensiever nadenken: ambitieus antwoord op de markt vraag naar nieuwe zorgtypologieën zoeken.

Proces én inhoud

Wat is je toegevoegde waarde als ontwerper?

1	Proces	10 / 53%
2	Inhoud	9 / 47%

Zoals een van de ontwerpers het formuleerde: 'Dit is het post-disciplinaire tijdperk. De vraag is niet meer of een professional onmisbaar is vanwege specifieke kennis of vaardigheid, maar of hij in staat is samen te werken en het overstijgend belang te dienen'.

Een ander citaat: 'De ontwerper kijkt en denkt als ontwerper, maar zijn instrument is niet alleen het potlood. Het is ook het proces. Hij kan de verbeelding organiseren'.

Stedelijke schaal

Op welk niveau is jouw bijdrage gericht?

1	Stedelijke schaal	20 / 100%
2	Concept	19 / 95%
3	Gebouwniveau	15 / 75%
4	Proces	13 / 65%
5	Organisatie	11 / 55%
6	Innovatie	10 / 50%
7	Anders	2 / 10%
8	Productontwikkeling	1 / 5%

Alle ontwerpers hebben zich gericht op de stedelijke schaal. Daar spelen de revitalisatie van de wijk en de vernieuwing van zorgvormen zich af. Het duurzaam maken van verouderde wijken en de zorg passend maken bij de kwaliteit van het hedendaags leven, stoelt op integrale aanpak. Dat onderschrijven alle ontwerpers. 'Als architecten kijken we naar de ruimtelijke component van de zorgvragen'.

Community-planning: 'Wij zijn een bureau gespecialiseerd in het werken middels de Amerikaanse jaren 70-methode van Community-planning: Je organiseert een festival of evenement, oogst de bijdragen van bewoners en maakt op basis daarvan een ruimtelijk plan. We kijken uit naar een vervolgfase waarin we dat kunnen doen.'

Stapsgewijze implementatie: 'De oplossing die wij hebben bedacht is geënt op het idee dat je de wijk langzaam transformeert. Je start klein - ook vanwege veel versnipperd privaat bezit in de wijk - en bouwt langzaam uit.'

Financiering: Ook zijn er enkele partijen die naast een ruimtelijke uitwerking een rol voor zichzelf zien weggelegd bij het financieel mogelijk maken van het plan. Ofwel via het ontwikkelen van een slim businessmodel, waarbij geld uit diverse sectoren wordt 'opgehaald', uit zorg, welzijn, werkgelegenheid, bouw, zorgverzekeraars, gemeente etc. Ofwel door maatschappelijk georiënteerde banken nu al in de planvorming te betrekken. Door banken mee te laten denken over de financiële risico's en potenties, kan ook op dat vlak een goed plan verder gebracht worden en komt realisatie dichterbij.

Lokale uitwerking

Is het ontwerp generiek of 'op maat'?

1	Een generiek model dat ook elders toepasbaar is	14 / 70%
2	Een ontwerp op maat	6 / 30%

Het ontwerp is generiek maar heeft een lokale uitwerking die past 'op maat'. Een van de ontwerpers noemt het transformeren en upgraden van het rijtjeshuis (veertig procent van de bestaande huizenvoorraad) als grootste inzet. 'Als we daar een nieuwe vorm voor vinden die zowel zorgconcepten als andere nieuwe woonvormen kan opnemen, kunnen we grote impact hebben op de samenleving'.

Realisatie dichterbij

Welke rol zie je in het vervolg?

1	In de uitwerking	20 / 100%
2	In proces van participatie/communicatie	18 / 90%
3	In de bouw	12 / 60%
4	Anders	3 / 15%
5	In de financiering	2 / 10%

Ontwerpers kijken verschillend aan tegen hun rol bij de realisatie van de plannen. Vier illustratieve citaten:

Een pilot tot stand brengen: 'Een geoptimaliseerd model kan op meerdere plekken in de wijk gerealiseerd worden. Ook door andere partijen. We delen graag kennis en ervaring.'

Conclusie

Geen geijkte oplossingen

De uitkomsten zijn vernieuwend en rijk. Dat is niet verwonderlijk als je ziet hoeveel verschillende professionals deel van de teams uitmaakten. Om er enkele te noemen: planeconoom, social designer, ondergrondse ambtenaar, community planner, virtual reality designer, gezondheidswetenschapper, bewegestrategie, publicist, filosoof, humanist, zorggerelateerde vermogensbeheerder en stadstrainer.

Voor WHO CARES zijn dan ook zeker geen geijkte oplossingen in stelling gebracht. De inzendingen laten goed zien hoe intensief en fundamenteel over de vraag is nagedacht. De samenwerking van partijen die normaliter niet zo makkelijk bij elkaar aan tafel schuiven, heeft stedenbouwkundige en architectonische modellen opgeleverd waarin gezamenlijkheid, uitwisseling, zorg voor elkaar en verbondenheid de drager zijn. Dat is onmiskenbaar in elk plan vormgegeven. Af en onaf, op buurtniveau en heel concreet op gebouw- en woningtypologie. Het hele scala aan voorstellen - samenredzame wijk, geld in de wijk houden, energie- en zorgcoöperaties, meergeneratiehuizen, ontwerpfestival, buurtcirkels, leefabonnement, beweegtuint, shared space, healthy aging track - draagt de belangrijke intentie van de deelnemers uit: het vinden van integrale oplossingen.

Carolien Ligtenberg is eigenaar van bureau ZWIRT, trekker van Nederlandwordtanders (Rijksbouwmeester), projectleider Young Innovators en lid H-team (beide College van Rijksadviseurs). Zij is ook commissielid van de Dutch Design Award- Habitat.

Chronisch gezond in 2050

Zolang ik maar gezond blijf. Dit is de mantra van elke senior. Geholpen door technologische ontwikkeling, wetenschappelijke inzichten, empathie én sociale druk worden we steeds ouder en blijven we langer gezond. Als we onverhoopt toch wat mankeren, zijn we met nieuwe technologie (E-health) beter in staat om ziekte en gebreken te managen. Deze home-based zorg betekent een flinke groei van het aantal kwetsbare mensen in buurten, dat maakt de opdracht van WHO CARES extra urgent.

Waag Society en in het bijzonder Creative Care Lab doet innovatief onderzoek naar de mogelijkheden van technologie. Van Do it Yourself- toepassingen in de zorg tot Do it Together, en van specialistische medische technologie tot creatieve concepten. Zij maakten er de tentoonstelling 'Chronische gezondheid: Ontwerpen van een gezonde toekomst' over, te zien op de Dutch Design Week 2017 in Eindhoven.

Wat kunnen we verwachten in 2050? Welke rol speelt design in de toekomstige zorg? Leven we straks volgens de lessen van de 'Blue Zones', gebieden in de wereld waar mensen significant langer en gezonder leven dan elders, en worden we allemaal honderd jaar of ouder? Ontwerpen en maken we 'zelf' nieuwe toepassingen in de zorg? Kunnen wij onze angst voor de dood overwinnen met Virtual Reality-technologie?

Ambassade van Gezondheid. Innovation Powerhouse, tentoonstelling, workshops en bijeenkomsten.

Gebouw TR, Zwaanstraat 31A, Strijp-T. **Organisatoren:** VanBerlo, Waag Society, Philips, Máxima Medisch Centrum, U Create

Frank Kolkman presenteert Outrospectre in het Theatrum Anatomicum, Waag Society. 'Outrospectre' is een experimenteel voorstel voor medische apparatuur. Het werk simuleert een out-of-body ervaring die terminale patiënten kan helpen bij het erkennen van hun naderende dood en hun angst voor de dood verminderen. Bron: Frank Kolkman

Open chirurgie (2015)

Een doe-het-zelfrobotarm voor een kijkoperatie aan de keukentafel. Experimenteel designer Frank Kolkman liet zich inspireren door youtube-filmpjes van Amerikanen die zichzelf opereren omdat zij zich geen professionele zorg kunnen permitteren. Met hulp van onder meer open-source software en 3D-printing bouwde hij een prototype. Het project is behalve een blik in de zorgtoekomst ook een commentaar op de monopolisering van kennis door bedrijven. Bron: Frank Kolkman

Transdisciplinaire teams heb je nodig

Technologie is een wezenlijk onderdeel van onze samenleving. Dat besef is nog lang niet bij iedereen doorgedrongen, hoewel we bijna allemaal met een mobiele telefoon op zak lopen. Er doen allerlei aannames de ronde over technologie: het zou koud zijn en niet empathisch, zoals de zorgrobots. Dat is niet alleen onjuist - denk aan het belang van de beeldtelefoon voor het sociale contact - het getuigt ook van een té beperkte blik.

Technologie kan een belangrijke rol in onze woonomgeving spelen, mits op de juiste manier ontworpen en toegepast. Zo kun je in de zorg technologie inzetten om sociale verbondenheid te vergroten, of om mensen aan te zetten tot bewegen.

Conceptontwikkelaars en (service) designers zijn meesters in het observeren, onderzoeken en creëren. Zij kijken hoe mensen zich gedragen, hoe zij thuis leven, en zich bewegen in hun woon- en werkomgeving. In het ideale geval, ontwikkelen en ontwerpen zij technologie die gebruikers ondersteunen in hun dagelijkse 'doen'. Het gaat daarbij nooit om de technologie an sich, maar altijd om de vraag hoe technologie ondersteunend kan zijn op een open, eerlijke en inclusieve manier.

Een goed voorbeeld van succesvol servicedesign vind je in het Oogziekenhuis in Rotterdam. Daar zijn vriendelijke chauffeurs die de auto van zenuwachtige patiënten wegzetten en horen patiënten een speciaal gecomponeerd muziekje om tot rust te komen voor hun operatie.

Wil je woonwijken écht toekomstbestendig maken, zorg dan dat je transdisciplinaire teams samenstelt. Bestaande uit mensen die over de grenzen van hun discipline kijken. Een architect met een antropologische inslag. Een ontwerper die sociologisch is geschoold en kennis heeft over nieuwe technologie. Dán kunnen we woonwijken van de toekomst bouwen, waarbij technologie een ondersteunende rol kan bieden.

Sabine Wildevuur is programma-leider van Waag Society's Creative Care Lab en onderzoekster bij VU Amsterdam.

Poppenhuis

Peter Masselink, architect en vader van een ernstig gehandicapte zoon Sverre, vroeg achttien Nederlandse architectenbureaus om poppenhuizen te ontwerpen, die rekening houden met een handicap. Het zijn speel-, leer-, en kunstobjecten die uitdagen en prikkelen. De achttien poppenhuizen worden najaar 2017 geveild. De opbrengst doneert Masselink aan de stichtingen Energy4all en Stofwisselkracht voor onderzoek naar energiestofwisselingsziekten.

Het ontwerp van Maurer United Architects.

Met dit poppenhuis wil Maurer United Architects aantonen dat 'weeffouten' juist tot schoonheid en innovatie kunnen leiden.

Bron: Maurer United Architects

Het ontwerp van Reonald @

Voor Guusjes poppenhuis heeft Reonald Westerdijk geprobeerd zich in te leven in een kind met een energiestofwisselingsziekte, dat niet naar het poppenhuis toe kan gaan om ermee te spelen. Dit poppenhuis kan mee naar bed.

Bron: Reonald @

An aerial photograph of a residential neighborhood, likely in the Netherlands, showing rows of terraced houses with brown roofs and green trees interspersed between them. The houses are arranged in a grid-like pattern, with some larger buildings and a curved structure visible in the upper right. The overall scene is a dense urban environment with significant greenery.

**‘Alles is veranderd,
behalve onze
woonwijken’
*Floris Alkemade***

Geleen-Zuid/Kluis

Sittard-Geleen

	<10.000 inwoners
	3134 inwoners per km ²
	Gemiddelde WOZ-waarde €147.000 (Zuid)
	Gemiddelde WOZ-waarde €156.000 (Kluis)
	42% eenpersoonshuishoudens
	35% corporatiebezit
	Ca. 5000 woningen uit de jaren 50-60

De wijk als (t)huis!

WINNAAR

Het team:

De wijk als (t)huis is een pleidooi om verwaarloosde woonwijken weer als verbindende leefomgeving in te richten, waar de auto plaats maakt voor ontmoetingsruimte. In Geleen-Zuid en Kluis hebben we de leefomgeving uitgewerkt voor het gebied tussen het winkelcentrum De Zuidhof en het Beekdal.

De groene, klimaat-adaptieve route verbindt de wijk met de zorgcentra en loopt tot aan het Beekdal. Een rand-rust-praat-bank begeleidt het voetpad. Vroeger lag hier het gehucht Spaans Neerbeek, daarom noemen we de route de KalleCalle, Kalle = praten (Limburgs) en Calle = straat (Spaans). De 'praatstraat' dus.

Aan de KalleCalle brengt hoeve 'd'n Spaanse Haof', geïnspireerd op woonhofjes en carréhoeven, een authentieke Limburgse gebouwvorm terug. Wonen aan een hof biedt kleine, betaalbare woningen in een beschermde omgeving voor mensen met en zonder zorgvraag, jong en oud. De nieuwe hoeve sluit mooi aan op het woongebouw Aïda, waarvan de bewoners óók behoefte hebben aan meer veiligheid en ontmoeting.

De jury:

De opgave van de prijsvraag was om te bezien hoe in een wijk als deze weer een sterke sociale samenhang bevorderd kan worden. Dit team heeft zich echt verdiept in de wijk en er is goed gesproken met de omgeving. Er worden logische ingrepen gedaan die resulteren in een mooi plan dat de samenhang van de hele wijk verbetert. De essentie ligt in de vraag hoe de wijk toekomstbestendig, levensloopbestendig en geschikt voor gezinnen kan worden gemaakt, in aansluiting op de gebiedsvisie. Het wonen aan een hof is teruggebracht in de oude vorm van een carréhoeve, die herkenbaar is als een historische Limburgse typologie. Met de route KalleCalle worden de plekken echt met elkaar verbonden in aansluiting op het collectief geheugen. De jury is getroffen door de aangename zorgvuldigheid. De ideeën zijn in alle opzichten, ook financieel, goed overwogen; men kan bij wijze van spreken morgen starten.

Projectteam:

Marieke Cloosterman, programmamanager zorg, RosRobuust
Hanna Smeets, beleidsmedewerker mobiliteit en cultureel erfgoed, Provincie Limburg
Jeroen Verbeek, directeur-landschapsarchitect, bureau Verbeek
Vera Hetem, landschapsarchitect, bureau Verbeek
Hélène Houben, architect, houben architectuur

Sittard-Geleen Pionieren in Geleen-Zuid/Kluis

Net als in andere perifere landsdelen zijn krimp en vergrijzing in Limburg actuele vraagstukken. Sittard-Geleen kampt niet als enige gemeente met deze demografische uitdaging. Voor provincie en gemeente reden om extra goed te kijken wat zich tijdens de prijsvraag WHO CARES in de wijk Geleen-Zuid/Kluis afspeelde.

De wijk Geleen-Zuid/Kluis ligt aan de zuidgrens van het stadsdeel Geleen. Het is een naoorlogse woonwijk uit de jaren zestig van de vorige eeuw. Anno 2017 slaan vergrijzing en ontgroening toe in de hele regio en zeker ook in deze wijk. De sociale cohesie is er gering en de leefbaarheid staat onder druk.

Sittard-Geleen, een gemeente met drieënnegentigduizend inwoners, ligt in Zuid-Limburg. Voor het stadsdeel Geleen, geldt dat de omvang van de bevolking daalt en dat het aantal 65- en 75-plussers sterk toeneemt. In Geleen-Zuid is het aandeel 65-plussers achtentwintig procent. De meeste ouderen zullen in hun eigen huis blijven wonen.

Typisch jaren zestig

De vijfduizend woningen in deze wijk zijn typisch naoorlogs: portiekflats, galerijcomplexen, rijtjeshuizen, twee-onder-een-kappers, vrijstaande woningen en bungalows. Het bestand is een mix van particulier eigendom en (sociale) huur. De verwachting is dat binnen vijftien jaar de vraag naar een deel van deze woningen sterk afneemt. De wijk telt nu nog ruim tienduizend bewoners. De grootste woningcorporatie in de wijk is ZOWonen. In Geleen-Zuid is het aandeel koopwoningen 56 procent en het aandeel huurwoningen 44 procent, in Kluis is dit respectievelijk 61 en 39 procent.

Anno 2017

De belangrijkste opgave is het op peil houden van voorzieningen en daarmee ook de leefbaarheid. Veel ouderen betekent veel vraag naar verzorging in allerlei vormen. Aanbod van en (toekomstige) vraag naar intramurale zorg sluiten in de wijk op elkaar aan, al kan er meer vraag ontstaan door instroom uit de regio. Toeval bestaat niet. In de wijk zet zorgorganisatie Parc Glana een nieuwe zorglocatie op, die prima past bij de geest van prijsvraag WHO CARES. Het betreft kleinschalige woonvoorzieningen in een parkachtige omgeving met op één locatie centrale voorzieningen. Het park ligt aan de rand van de wijk en heel dichtbij een aantrekkelijk buitengebied. Geen wonder dat er een levendig

gesprek tussen de deelnemende teams en Parc Glana opbloeide.

over de strengere regels. Nu hun opdracht is ingeperkt tot het verhuren en beheren van sociale huurwoningen, rijst de vraag wat zij kunnen bijdragen. Louter verhuur van woningen lost het probleem van cohesie en leefbaarheid niet op.

Langer zelfstandig

Onlangs is voor Geleen-Zuid/Kluis een gebiedsvisie vastgesteld. Er ligt een opgave voor circa vijftig woningen extra in de categorie 'verzorgd wonen'. Nieuwbouw is hierbij niet het belangrijkste thema, het gaat eerder om de vraag hoe de bestaande woningvoorraad kan worden aangepast aan de wens van ouderen om langer zelfstandig te wonen. Zij blijven liever in de eigen woning, zo nodig met kleine aanpassingen. Uit de contacten met de woningcorporaties in de wijk blijkt hun bezorgdheid

Nieuw elan

Er moet gezocht worden naar nieuwe verbindingen tussen wonen, welzijn en zorg. Prijsvraag WHO CARES levert een essentiële bijdrage aan deze uitdaging. In de voorbije maanden zijn vijf enthousiaste teams in Geleen-Zuid/Kluis aan de slag gegaan met vernieuwende ideeën. De teams hebben aansluiting gevonden bij de buurtbewoners. Er kwam

nieuw elan in de wijk en er was een levendige interactie over de plannen tijdens de wijkjaarmarkt. Zo ontstond een begin van een nieuw sociaal netwerk, waar zorgbehoevende ouderen en buurtbewoners elkaar ontmoeten. Dat is mooi voor deze wijk, maar ook andere Limburgse wijken die voor vergelijkbare demografische uitdagingen staan, kunnen hier hun voordeel mee doen. De provincie Limburg en de gemeente Sittard-Geleen hebben zich vooral ook daarom gecommitteerd aan de prijsvraag. De provincie is van plan de kennis die prijsvraag WHO CARES heeft opgeleverd breed te delen met andere gemeenten.

De teams koesteren hoge verwachtingen over de uitvoering. Uiteraard van het winnend plan. Verschillende teams zijn al op eigen kracht die volgende fase aan het onderzoeken. Zij realiseren zich dat zij hun initiatieven ook zelf verder kunnen brengen. Bijvoorbeeld door met andere gemeenten te gaan praten die voor dezelfde uitdagingen staan als Sittard-Geleen.

Niet alléén kwestie van stenen

We worden steeds ouder, daar zorgt de medische wetenschap wel voor. Prachtig, maar we willen ook gezond én gelukkig ouder worden. Het is een open deur dat wonen in dit verband essentieel is. De senior verlangt zelfstandigheid, comfort en veiligheid. En gelijk heeft hij, maar toch blijkt dat we niet voldoende inspelen op die behoefte. De overheid anticipeert niet genoeg op de vraag naar levensloopbestendige woningen. In mijn eigen stad worden jaarlijks hooguit zeshonderd woningen levensloopbestendig gemaakt. Veel te weinig in een gemeente waar de vergrijzing sneller gaat dan gemiddeld.

Tegelijk stel ik vast dat struisvogelpolitiek de mens niet vreemd is. Vaak wordt te lang gewacht met uitkijken naar een geschiktere woning als bijvoorbeeld de knieën niet meer willen. Of als het huis met vier slaapkamers en tuin ineens te groot is. En als het noodlot toeslaat, is er verbazing over het ontbreken van geschikte, vervangende woonruimte. Levensloopbestendig wonen is niet alléén een kwestie van stenen. Het gaat ook om sociale cohesie, elkaar helpen, een beetje op elkaar letten. We hoeven niet terug naar de jaren vijftig, maar het is goed als wijken minder anoniem worden. Als jong en oud krachten bundelen. Dan is elk idee waardevol.

Daarom hebben we meteen ja gezegd op het verzoek om deel te nemen aan de prijsvraag WHO CARES. Het leverde voor Geleen-Zuid/Kluis ruim dertig inzendingen op; van inwoners, ondernemers en organisaties. Stuk voor stuk de moeite waard, innovatief en soms ware eyeopeners. Voor mij de bevestiging dat de oplossing niet ligt in een betuttelende overheid die het allemaal weet. We moeten het samen doen.

Ruud Guyt, PvdA-wethouder
Wonen, Duurzaamheid en Sport in
Sittard-Geleen

Ikigai: Ruimte maken en gezondheid bouwen

RUNNER UP

IKIGAI

Het team:

Het Japanse begrip *Ikigai* is de stip aan de horizon: je *raison d'être*, je reden om uit bed te komen. Het vormt je mogelijke bijdrage aan de samenleving en het blijkt een belangrijke determinant van gezondheid. Ons idee is gebaseerd op preventie en positieve gezondheid. Vanuit de *Zeitgeist* staan participatie en circulariteit centraal. De werkwijze is cross-sectoraal en gebaseerd op drie componenten. Het eerste is een sociaal interactief programma met welzijnswerk, zorg en vrijetijdsbesteding. Het samen met bewoners ontwikkelen, nodigt uit tot ont-moeten en mee-doen.

De ruimtelijke drager biedt mogelijkheden voor een wooncarrière in de eigen wijk met behoud van sociale binding. Het sculpturale ontwerp juist voor sociale woningbouw laat mensen trots zijn op hun leefomgeving. De woningen zijn aan te passen aan de zorgbehoefte van bewoners. De plinten van de galerijflats stimuleren sociale interactie. De Academische werkplaats, de school voor samenleven, bouwt mee aan de *community* en ontwikkelt intersectoraal onderzoek met bouwkunde en publieke gezondheidszorg.

De jury:

De focus van het team ligt op de galerijflats, die de corporatie kwijt wil. Dit biedt kansen voor transformatie die de wijk juist in de moeilijkste gebieden een nieuw gezicht kan geven. De jury hecht nog niet te veel waarde aan het getoonde beeld. Het resultaat zal zeker anders zal worden in de context van het proces dat met bewoners is voorgenomen in de academische werkplaats. De jury waardeert de combinatie met praktijkgericht onderzoek, waarvan resultaten worden gebruikt om de plannen te verbeteren en nog beter toe te snijden op de wensen van de bewoners én op een gezonde leefomgeving.

Projectteam:

Ir Nicole Maurer, architect/urbanist, Maurer United Architects

dr. Rianne Reijs, stafarts/jeugdarts

drs Vivian Haine, gezondheidswetenschapper en manager jeugdgezondheidszorg

Prof. Dr. Ir Maria Jansen, hoogleraar populatiegericht gezondheidsbeleid en programmaleider van de Academische Werkplaats Publieke Gezondheid

Een meesterlijke community, samen wonen en werken

EERVOLLE
VERMELDING

Het team:

The Masters Home en Wijkhuis biedt huisvesting aan Masters, kwetsbare jongeren die zich willen ontwikkelen en studenten die gedurende hun studie werkervaring willen opdoen. Door ook sociaal ondernemen te stimuleren in deze Meesterlijke community ontstaat er een gezonde mix van ondernemerschap en dienstverlening. Wederkerigheid is de rode draad in dit model. Masterhomes met hun specifieke en persoonlijke manier van zorgverlenen, investeren in mensen. Dit levert een maatschappelijke, en later ook economische waarde op voor de directe omgeving en voor de gemeente Sittard-Geleen. Een direct effect is bijvoorbeeld een substantieel mindere vraag naar Wmo-geld; gelden die de gemeente verstrekt in het kader van de Wet maatschappelijk ondersteuning. Dit zou direct geïnvesteerd kunnen worden in herontwikkeling van maatschappelijk vastgoed (casus 't Kempke) of in de vorm van een lening aan een ontwikkelaar (casus Van Ars).

De jury:

Het plan betreft een bewezen concept dat op een andere plek al goed werkt en dat nu zonder al te veel vertaling in Geleen wordt voorgesteld. Een belangrijke vraag is welke uitstraling een dergelijk plan heeft als het in een wijk wordt gebracht. Met het andersoortige ondernemerschap, waarvan dit plan het resultaat is, kan wellicht meer worden gedaan. De inzending was in de eerste ronde als 'locatieloos' ingediend en is in de uitwerking in feite locatieloos gebleven. Wat wel blijft is de bewondering voor de kracht en effectiviteit van dit initiatief.

De jury kent deze eervolle vermelding toe uit waardering voor de mensen die met een sterk ideaal een uitvoerbaar plan ontwikkelen voor woongemeenschappen met zorg. Een plan dat ook elders in Nederland gerealiseerd kan worden.

Projectteam:

Sheila Oroschin, founder The Masters®
Tim Prins, Studio Stad
Carola Janssen, CO3 real estate solutions
Nol Reverda, NEIMED / HSZUYD
Juan Carlos Gaviria Moreno, procesmanager The Masters®
Max Verhoeven, student architectuur, TU Delft
Han Zitteema, co-founder The Masters / The Masters Academy
Hugo Thomassen, fotograaf/vrijwilliger
Miranda Reinders, grafische vormgeving/vrijwilliger
Alex Verhoeven, master

Het team:

Woonwijken in Nederland zijn doorgaans mono-programmatisch van opzet. Een straat bestaat uit rijwoningen, twee-kappers of appartementen. De plaatsing van woningen aan een straat is gericht op efficiënte ontsluiting, niet op het creëren van gemeenschappen.

De stedenbouwkundige vernieuwing in het project Mark_Us Familiehof zit in het combineren van verschillende woningtypen rond een gemeenschappelijk hof. De maat van het hof staat gemeenschapsvorming toe. Daarnaast zijn de woningen flexibel te gebruiken. Woningen kunnen worden samengevoegd, vergroot of gesplitst in een woondeel en een zorgdeel.

Zo kunnen jongeren, gezinnen met kinderen, ouderen en zorgbehoevenden gezamenlijk leven rond het erf van een hof in een kleine, op gemeenschapsvorming gerichte woonomgeving. Wonen in een Mark_Us Familiehof brengt de balans terug in het zorgen voor en zorgen met elkaar. Gemeenschapsvorming is in onze visie belangrijk om wederkerigheid, delen en complementariteit

De jury:

Over het huisvesten van meerdere generaties wordt vaak gesproken, maar niet vaak zo uitgewerkt vormgegeven. In dit plan zijn de stedenbouwkundige inpassing en de architectonische uitwerking zorgvuldig. De jury noemt het plan erg sympathiek en is ervan overtuigd dat de familie Biloro, die de prijsvraag heeft aangegrepen om haar ideaal te laten landen, het plan werkelijk wil realiseren. Het idee dat hier sprake is van omgekeerde culturele uitwisseling - een andere manier van samenwonen die kan worden geëxporteerd naar de Nederlandse samenleving - intrigeert, ongeacht de vraag wie hier nu wel of niet met zijn familie wil wonen.

De jury kent deze eervolle vermelding toe uit waardering voor de mensen die met een sterk ideaal een uitvoerbaar plan ontwikkelen voor woongemeenschappen met zorg. Een plan dat ook elders in Nederland gerealiseerd kan worden.

Projectteam:

Evert Kolpa, architect/ontwerper, Van Bergen Kolpa

Peter Geilen, zorg, Zorg&Co u.a.

Paula Biloro, familiezorg, Grootfamilie Biloro

Monique Biloro, sociale en maatschappelijke innovatie en mantelzorg, Mark_US Familiehuis

Geleen, lokaal voor iedereen!

GENOMINEERD

Het team:

Samen met de inwoners benadrukken we de sterke punten van de wijk, zoals de ruimte, het groen, de gebouwen en voorzieningen, de inwoners en de lokale ondernemers. Voor de minder goede punten in de wijk stellen we verbeteringen voor.

Kern van ons plan is een grid van ontmoetingspunten: 'lokalen'. Vanaf ieder punt in de wijk komt er binnen een rollatorcirkel van driehonderd meter een lokaal. Inwoners zorgen met vrijwilligers en professionals voor de inhoudelijke invulling. De lokalen kunnen er anders uitzien, maar er is altijd koffie, een toilet, internet en ruimte voor een praatje. Omdat we gebruik maken van bestaande gebouwen en de inzet van inwoners en ondernemers kunnen we de lokalen met beperkte ingrepen en weinig geld snel realiseren.

Een vitale wijk heeft mensen van allerlei leeftijden en achtergronden nodig. Door de bestaande woonvoorraad gevarieerder te maken, vergroten we de diversiteit. De lokalen zorgen voor informatie en ondersteuning van de inwoners.

De jury:

Voorgesteld wordt om een aantal 'lokalen' in de wijk op te zetten, die op een mooie manier kunnen ingrijpen in het leven en een sociaal netwerk activeren. Er zijn bekende voorbeelden van dergelijke voorzieningen die werden opgericht vanuit bewonersinitiatieven, bijvoorbeeld daar waar buurthuizen sloten. De 'lokalen' fungeren als ontmoetingspunt en wellicht als een manier om inzicht te krijgen in wat de zorgvraag is. De jury vindt dat het plan getuigt van een mengeling van idealisme, optimisme en veronderstellingen.

Projectteam:

ir. Paul Verhorst, architectuur, ARCHES architecten BNA

Sidney van Well, architectuur, ARCHES architecten BNA

Pien Voortman, architectuur, ARCHES architecten BNA

Freya Pijnenborg, vrijwilligersnetwerk Volontario

Cor Verhaar, zorg en huisvesting, Cor Verhaar Advies

Hans Verhorst, sociale geografie, Dimensius

Oosterparkwijk

Groningen

	12.000 inwoners
	7000 inwoners per km ²
	Gemiddelde WOZ-waarde €128.900
	68% eenpersoonshuishoudens
	57% corporatiebezit
	6721 woningen

Het team:

Care2Share is een vernieuwend woon-, zorg- en wijkconcept, waarbij we redeneren vanuit de bewoner. Hoe fijn zou het zijn als je een toegankelijke woning en dienstverlening kunt krijgen in je vertrouwde wijk, passend bij je situatie? Zonder kopzorgen. Vanuit die wens is Care2Share ontstaan; een abonnement op goed leven.

Met het Leefabonnement neem je zelf de regie. Een persoonlijke leefconsulent ondersteunt en adviseert je. Bestaande wet- en regelgeving wordt optimaal ingezet en duidelijker georganiseerd. Parallel worden vanuit het Leefabonnement aanpassingen in de wijk doorgevoerd, zoals het zorggeschikt maken van woningen, het realiseren van openbare voorzieningen (bv. Ambachtshuis) en een uitnodigende openbare ruimte. De inkomsten uit het Leefabonnement komen terecht in het 'Oosterparkfonds'. Hiermee kunnen investeringen worden betaald en is ook op lange termijn sprake van een haalbare businesscase. De organisatie van de leefconsulent (WIJ 2.0) zorgt voor de juiste verdeling van het abonnementsgeld over zorgleveranciers, gemeente en woningcorporaties.

De jury:

Het combineren van geldstromen in het sociaal domein vindt de jury een mooi idee. Al het zorggeld wordt gebundeld en je krijgt zorg op maat. Een fonds in de wijk zet mensen aan tot denken over wat ze later nodig hebben. Omdat het gaat over preventie en solidariteit kunnen ook mensen aansluiten die nog geen zorg nodig hebben. Het plan getuigt van een andere manier van kijken naar de zorg. Het brengt alle zorg en welzijn, die nu in alle sectoren is verkokerd en versnipperd, bij elkaar. De jury vindt dat we dit veel meer zouden moeten doen.

Het team doet een typologisch zeer knappe interventie in de Oosterparkwijk zonder het bijzondere architectonische beeld vanaf de straat aan te tasten. Er is veel waardering voor de gedachte dat je solidariteit anders kunt organiseren en daarmee een steeds schrijnender sociale segregatie kunt tegengaan.

Projectteam:

Wieteke Nijkrake, architect, NOHNIK architecture and landscapes
Jorrit Noordhuizen, landschapsarchitect, NOHNIK architecture and landscapes
Patrick Jansen, senior onderzoeker en adviseur zorgprocessen, bureau HHM
Willem Bossers, bewegingswetenschapper en inwoner Oosterparkwijk, BeweegStrategie
Tim Burmanje, planeconoom zorgvastgoed, Stadkwadraat
Chantal Robbe, planeconoom financiering strategieën, Stadkwadraat

Oosterparkwijk Groningen: De jongste stad bereidt zich voor op gezond ouder worden

Groningen telt meer dan 200.000 inwoners en is met een gemiddelde leeftijd van 36,4 jaar de jongste stad van Nederland. Dit komt voornamelijk door de ruim 50.000 studenten, die voor een groot gedeelte ook in Groningen wonen. Niettemin heeft Groningen enthousiast meegedaan aan de prijsvraag WHO CARES. Want ook Groningen is op zoek naar nieuwe oplossingen voor stedelijke vraagstukken als: Hoe houden we de stad leefbaar en aantrekkelijk voor alle inwoners? En hoe zorgen we dat iedereen mee kan blijven doen?

Alle prognoses geven aan dat Groningen de komende jaren fors zal blijven groeien terwijl de regio krimpt. Steeds meer mensen, jong én oud, zijn aangewezen op Groningen. Om de groei op te vangen staan we voor een stevige stedelijke ontwikkelingsopgave. We moeten letterlijk ruimte maken in de bestaande stad. In 'The Next City' maken we keuzes hoe we de onge-

deelde stad van de toekomst willen gaan vormgeven en hoe we de sociaal-maatschappelijke vraagstukken koppelen aan de ruimtelijke keuzes die gemaakt worden. Deze zoektocht is in het voorjaar van 2016 gestart onder de noemer 'The Next City', met op het netvlies de stad in 2030.

In gesprekken met Stadgers, experts, ondernemers, dwarsdenkers en andere belangstellenden uit de stad en daarbuiten is extra aandacht gevraagd voor thema's die bijdragen aan de leefkwaliteit van de stad. Thema's die ook in de prijsvraag WHO CARES belangrijk zijn: vergroening, klimaatadaptatie, gastvrijheid, ontmoeting en de gezonde stad. Groen, openbare ruimte, cultuurhistorie, water, verstilde plekken en ruimte om te recreëren geven kleur aan de stad en aan de beleving van bewoners en bezoekers. Meer aandacht voor de leefkwaliteit in de wijken draagt bij aan het welbevinden en de gezondheid van bewoners, waardoor de verwachting is dat er minder zorg en ondersteuning nodig is. Het draagt ook bij aan sociale ontmoeting. Beide zijn hard nodig om te zorgen dat iedereen meeprofiteert en om de dreigende tweedeling en het terugvallen van wijken in de stad tegen te gaan.

- Een doel in het leven waarvoor je iedere dag je bed uit wilt komen. Behoren tot een groep gelijkgestemden en/of het regelmatig bijwonen van op geloof gebaseerde diensten heeft een positieve invloed op de gezondheid.
- Een vriendenkring en voldoende sociale contacten dragen bij aan een extra lange levensverwachting.
- Bijna alle honderdjarigen in de Blue Zones stellen hun familie en geliefden op de eerste plaats. Ouders en grootouders worden in huis genomen of wonen in de buurt. Tevens zijn ze trouw aan hun levenspartner en investeren tijd en liefde in hun kinderen.

Het zijn thema's die we niet voor niets terug zien in de uitwerking van de visies door de deelnemende partijen aan de prijsvraag WHO CARES. We staan voor de uitdaging hoe we deze uitgangspunten daadwerkelijk kunnen verbinden aan de stedelijke ontwikkeling. Iets wat heel vanzelfsprekend lijkt, maar dat nog niet is. Ondanks dat de meeste mensen deze thema's van groot belang achten voor hun persoonlijk welbevinden.

Gezond ouder worden

In onze visie op healthy ageing hebben we ons gebaseerd op de thema's van zogeheten Blue Zones: plaatsen op de wereld waar mensen langer, gezonder en gelukkiger leven dan op andere plaatsen. De belangrijkste zijn:

- Leven in een omgeving die voortdurend stimuleert om te bewegen zonder er bij na te denken.

De Oosterparkwijk: een wijk in transitie

De Oosterparkwijk was een historische volksbuurt in mineur met het daarbij horende imago. Stap voor stap is de wijk de laatste jaren veranderd en steeds populairder geworden. Niet alle inwoners van de Oosterparkwijk profiteren even hard mee.

Het hart van de wijk, de Bloemenbuurt is vooroorlogs en heeft de status van beschermd stadsgezicht. Naast monumentale panden, fraaie parken en karakteristieke architectuur draagt ook de stedenbouwkundige opzet hier aan bij. Daaromheen liggen de Vogel-, Flora- en Gorechtbuurt; veelal gestapelde woningen gebouwd in de naoorlogse jaren. Het overgrote deel van de woningen in de wijk is, en blijft, in eigendom van woningcorporatie Nijestee.

De uitdaging

Zowel op bouwhistorisch, programmatisch, als demografisch gebied biedt de Oosterparkwijk een rijke verscheidenheid en in basis een grote kwaliteit. Echter, juist in de naoorlogse delen van de wijk is het beeld anders en vind je de bekende tijdsgebonden mankementen. Hier ligt dan ook de uitdaging. Twee randen van de wijk bestaan uit oude industriestroken die hun functie verliezen. De gemeente wil de komende jaren deze terreinen ontwikkelen. Niet alle locaties zijn al ingevuld. Samen met een aantal leegkomende monumentale schoolgebouwen maken deze gebieden onderdeel uit van het plangebied. Hier liggen kansen. De groenstructuren en buitenruimte in de wijk zijn eveneens een interessant vertrekpunt. Een andere uitdaging is het infrastructurele vraagstuk: hoe kan de binnenstad via deze wijk beter met de buitenwijken worden verbonden?

Bewonersparticipatie

In Oosterparkwijk zijn verschillende bewonersorganisaties actief: er is een buurtrestaurant en een moestuin waar groenten verbouwd worden voor de voedselbank. De gemeente Groningen hecht veel waarde aan de vernieuwing van de lokale democratie en experimenteert met diverse vormen van bewonersparticipatie. Ook in Groningen blijven ouderen tot op steeds hogere leeftijd zelfstandig wonen. Om bewoners hierbij te ondersteunen zijn in Groningen WIJ-teams opgericht die zich inzetten voor het samenbrengen van zorg- en sociale partijen. Het naastgelegen Universitair Medisch Centrum (UMCG) is met het initiatief Healthy Ageing ook een interessante sparringpartner met zijn plannen voor een 'Blue zone'.

Meer dan een vingeroefening

'Het unieke aan de prijsvraag is de integrale wijze waarop de plannen tot stand gekomen zijn. Ruimtelijke ontwerpers hebben er samen met sociaal-maatschappelijke partijen aan gewerkt. Juist dat aspect van de prijsvraag is voor Groningen belangrijk: Hoe kunnen we in zo vroeg mogelijk stadium sociaal maatschappelijke ontwikkelingen en ruimtelijke ontwerp met elkaar verbinden om onze stad voor onze huidige en toekomstige bewoners zo optimaal mogelijk vorm te geven. De prijsvraag is niet alleen een mooie vingeroefening, maar levert ook daadwerkelijk een bijdrage om te komen tot een andere manier van stedelijke ontwikkeling en invulling van 'The Next City'.'

Roeland van der Schaaf,
PvdA-wethouder Stadsontwikkeling,
Wonen en Ouderen

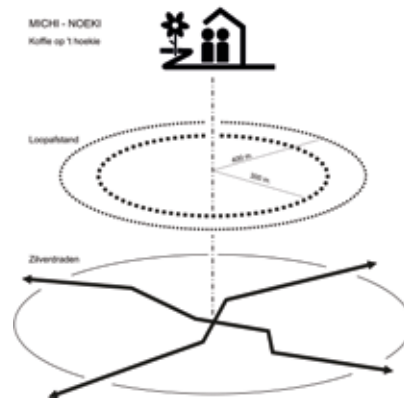
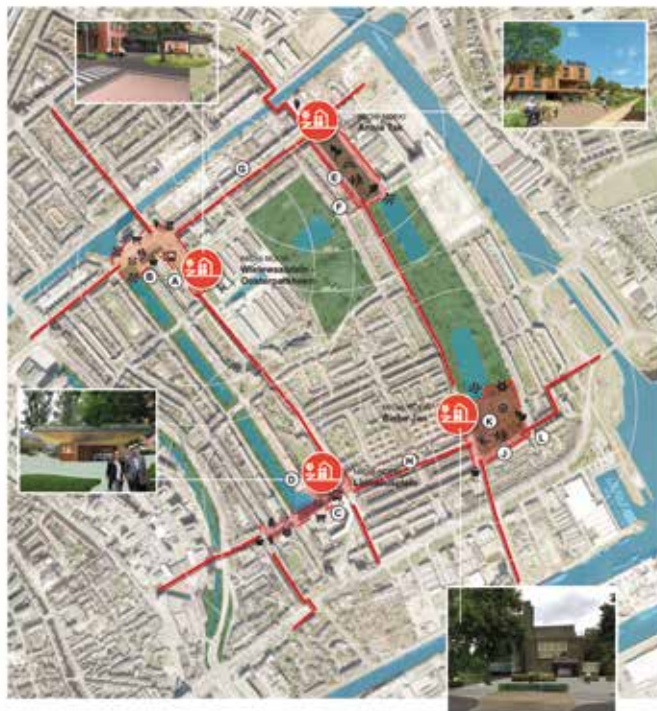
Het verschil maken

Wijkvernieuwing is cruciaal als je iets wilt doen om de gezondheid te bevorderen. Je redt het niet alleen met informatie over leefstijl of sociale ontwikkeling. We moeten zorgen dat de openbare ruimte uitnodigt tot gezond gedrag. Ruimte voor voetgangers en fietsers, buiten fitnessapparatuur, veel groen. We hebben in Groningen allemaal instellingen die voorop lopen op het gebied van gezondheid. We willen dat de inwoners van onze stad daarvan profiteren. Op dit moment zijn we in de wijk Selwerd in Groningen bezig met de realisatie van een 'Blue zone'. Door de uitkomsten van dit project te combineren met de uitkomsten van de prijsvraag WHO CARES doen we belangrijke ervaring op om alle inwoners van Groningen langer, gezonder en plezieriger te laten leven. Want daar gaat het om, dat het verschil in gezonde levensjaren voor mensen met een hoog en laag inkomen afneemt.

Mattias Gijsbertsen, Groen-Links-wethouder Sociale Zaken
en Jeugdzorg

verbinden en verblijven

Het team:

Een Michi Noeki is een ongedwongen rustplek met toilet. In Oosterparkwijk wordt zo iets erg gemist en niet alleen door ouderen. De naam is afgeleid van de Japanse Michi-no-eki: een goed toegeruste halteplaats op het brandpunt van verkeersstromen. Vertaald naar de Groningse Oosterparkwijk: koffie op het hoekje. Het zijn een gezellige ontmoetingsplaatsen met leestafel, kitchenette, uitleenkast, buurtinfo, invalidentoilet en buitenbank. Ze zijn de hele dag open en worden bemand door professionals en vrijwilligers, die een oogje in 't zeil houden, informeren, signaleren en zo nodig doorverwijzen. Vier Michi-Noeki's op een loopafstand van vierhonderd meter maken de wijk kleiner. Samen met bewoners is zorgvuldig hun plek in de wijk uitgekozen. Zij zijn met elkaar verbonden door 'silverdraad': optimaal ingerichte routes voor slenteraars als ouderen, kinderen en flaneurs. Met de Michi-Noeki creëren we schakels die mensen een beweegreden geven en hen helpen om zich in het sociale leven te begeven.

De jury:

De eenvoud van het concept voor kleine, laag-drempelige voorzieningen in de wijk is evident en sympathiek. Het idee sluit goed aan bij de werkelijkheid waarin bijvoorbeeld senioren met een steeds kleiner wordende wereld aanleiding vinden om naar buiten te gaan en in de Michi Noeki's een plek vinden om te rusten en een praatje te maken. De kleinschaligheid van de ingrepen maakt het snel inzetbaar. De combinatie van de zilverdraadroute met de gekozen plekken biedt goede mogelijkheden om te proberen of het idee ook een model kan zijn voor andere wijken met weinig sociale cohesie.

Projectteam:

Tom Bullens, stedenbouwkunde, landschapsarchitectuur, Vollmer&Partners
Irene Edzes, architectuur, omgevingspsychologie, Vollmer&Partners
Frank Rietveld, landschapsonwerp, Vollmer&Partners
Hans Hoepel, senior adviseur zorg, Twynstra Gudde
Jaap Warmenhoven, cocreatie en social design, Twynstra Gudde
Ilta van der Mast, publiek-private samenwerking en community building, Twynstra Gudde
Elise van Geel, buurtbewoner en voormalig bestuurslid van Bewonersorganisatie Oosterpark
Denise Damme, grafisch ontwerp
Robin Hulsman, financiële analyse, AdviesTalent
Lodewijk Boersema, financiële analyse, Adviestalent

Het team:

Goede én betaalbare zorg is een integraal onderdeel van het dagelijks samenleven in de omgeving, stad, wijk, straat en gebouw. Onze visie Verbonden voor een gezonde Oosterparkwijk rust op drie pijlers: medisch, sociaal en ruimtelijk.

Medisch werken we aan decentrale zorg waarin de patiënt centraal staat. Vernieuwingen hierin zijn ons plan 'SamenGezond' voor een integrale, preventieve en proactieve benadering van zorg en welzijn; de opzet van een anderhalvelijnscentrum samen met het UMCG; en de introductie van een 'healthy ageing track' in de wijk.

Sociaal stimuleren we netwerken. Zo introduceren wij 'buurtkamers', voetgangersvriendelijke routes, nieuwe woonvormen en kleinschalig elektrisch OV. Ruimtelijk laten we zien hoe ingrepen in architectuur, stedenbouw en landschap de medische en sociale doelstellingen ondersteunen en de wijk op subtiele wijze een nieuwe, verbindende impuls kunnen geven.

De voorstellen zijn ingrediënten voor een participatief ontwerpproces. Want alleen wanneer de bewoners de ideeën omarmen, ontstaat een werkelijk verbonden Oosterparkwijk.

De jury:

Het team stelt forse ingrepen voor om delen van de wijk zo te plooiën dat ze tot de dagelijkse wandelroutes gaan behoren, met als resultaat een wijk die totaal anders gaat functioneren. Een serie nieuwbouwblokken wordt ingezet op centrale punten om het publiek domein verder te animeren. De jury heeft waardering voor allerlei onderdelen van het plan, waarvan de verwachting is dat deze zullen bijdragen aan de dynamiek van de wijk. Het organiseren van verbindingen over het water en tussen de straten is mooi.

Projectteam:

Harald Mooij, Architectuur, MOOIJ architectuur

Jeroen Bos, architectuur, DenkWerk Architectuur

Ilja Mooij, huisarts, Huisartsenpraktijk Marken

drs. F.H. Bos, huisarts, Raad van Commissarissen Holding 'Onze Huisartsen'

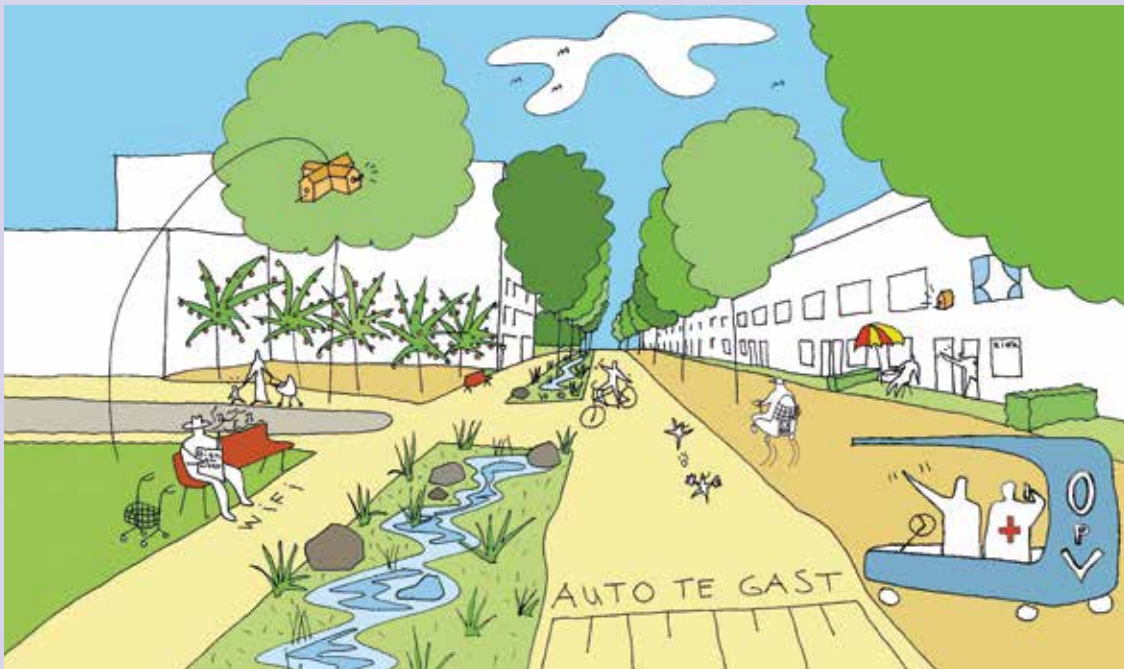
drs. J.S Repelaer van Driel, waarn. huisarts, 't Gooi tot Wieringen

ing. Henk Timmerman, senior adviseur speciale projecten, Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG)

dr. Klaske Wynia, onderzoeker Gezondheidswetenschappen, projectleider SamenOud, UMCG

ir. Paul John de Jong, directeur ontwikkeling, FRAME vastgoed

Nieuwe Oosterparker verbanden

Het team:

Een gezonde, op preventie ingerichte wijk is het doel. Praktische acties zijn het middel. We praten niet over gezondheid, maar over stoepen, parken, golfkarretjes en geld.

Die aanpak is gebaseerd op het inzicht dat sociaal participeren en zingeving essentiële onderdelen van gezondheid zijn - denk aan Healthy Ageing en de ideeën van Machteld Huber.

Zingeving kunnen we niet voor een ander regelen. Wel kunnen we het hebben over wat iemand bezighoudt, en daar acties aan verbinden.

Wanneer we klaar zijn is de Oosterparkwijk beter ingericht op zo lang mogelijk zelfstandig wonen, zijn er bereikbare voorzieningen voor ouderen en kwetsbaren en kun je er gezond bewegen.

We doen dit door te leveren wat nu ontbreekt: ruimtelijke verbinding en een financieel model.

Samen met de wijk wordt geld verdeeld en de aanpak concreet gemaakt. We smeden nieuwe allianties tussen bewoners en partijen binnen en buiten de wijk. Zo geven we de participatiemaatschappij praktisch vorm.

De jury:

De jury typeert de inzenders als een soort vrijbuiters, die gezondheid op een andere manier durven te interpreteren. Zij stellen een proces op hoofdlijnen voor, met een palet aan ideeën dat samen met bewoners kan worden ontwikkeld. Het fonds dat hen voor ogen staat is gebaseerd op het verminderen van de zorgkosten; dit is in de huidige systematiek nog niet mogelijk. Er is waardering voor het idee om de energiecoöperatie als drijvende kracht te gebruiken. De manier waarop dit wordt geprobeerd noemt de jury slim.

Projectteam:

Bart Westerveen, strategie&communicatie, Veenbrand

Mathijs Dijkstra, landschapsarchitect, MD Landschapsarchitecten

Michael Rouwendaal, landschapsarchitect, MD Landschapsarchitecten

Jan Bleeker, coördinator, Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Noord-Nederland

Robert Kuiper, gebiedsontwikkelaar, Rizoem

Annet Ritsema, architect, Specht architectuur&stedenbouw

Jochem Koster, architect, Specht architectuur&stedenbouw

Melvin Koolen, architectonisch ontwerper, Specht architectuur&stedenbouw

Daphne Callee, initiator en organisator sociale foodhubs, Stichting BINT

Jan Willem Vrieling, initiator en organisator sociale foodhubs, Stichting BINT

See me, Feel me, Touch me, Heal me - Tommy

GENOMINEERD

Het team:

Tommy staat voor een hoogwaardige kwaliteit van leven. Voor een omgeving waarin mensen bewuster en gezonder leven. Elkaar ontmoeten. Genieten. En van betekenis zijn. Met een uniek pakket van woningen, voorzieningen, diensten en een aantrekkelijke openbare ruimte voegt Tommy in de Oosterparkwijk een bijzonder stukje binnenstad toe. Met als centrale plekken de recreatiehaven en de kas in de groene stadstuin.

Tommy is wonen, anderhalvelijnszorg, (zorg)hotel, stadslandbouw in containers en kassen, eet- en drinkgelegenheden, creatieve werkplekken en ateliers, wellness, fitness, recreatiehaven, veel groen, aantrekkelijke routes, smart-parking, bewegingsapp, Oosterparkkaart, beheer en hospitalitymanagement. Tommy brengt stedelijke allure op het schaalniveau van de wijk. Het plan voegt nieuwe kwaliteit toe op een locatie die momenteel niet als onderdeel van de Oosterparkwijk wordt beschouwd. Sterke lokale en (inter)nationale partners hebben zich aan het plan verbonden. Samen met hen, Oosterparkers en Groningers maken we van Tommy een nieuwe, verbindende en toonaangevende hotspot voor wijk en stad.

De jury:

Het plan maakt een groot gebaar aan de rand van de wijk, waar een contextuele samenhang nu nog ontbreekt. De stedenbouwkundige kwaliteiten van het plan worden herkend en de jury vindt het verbreden van de wijk door het opzoeken van de ruimtelijke grenzen wel een mooi idee. Het plan brengt meteen veel leven in het gebied; dat zal zeker impact op de wijk hebben. De jury buigt zich vooral over de vraag of het plan past in de wijk en wat het oplevert in relatie tot de doelstelling van de prijsvraag.

Projectteam:

Alex Sievers, conceptontwikkelaar, Beyond Now
Jenny van Heeringen, architect, ZILT architecten
Rindert Gerritsma, architect, ZILT architecten
Annelies van der Nagel, conceptontwikkelaar, Beyond Now
Thomas Martens, zorginnovatie, VIVO-Plus
Han Sumajow, zorginnovatie, VIVO-Plus
Marieke Mentink, vastgoedontwikkeling, Dura Vermeer Bouw Hengelo
Rob Dijkman, vastgoedontwikkeling, Dura Vermeer Bouw Hengelo
Henri Pleizier, vastgoedontwikkeling, Aalberts Ontwikkeling
Carlijn Buts, vastgoedontwikkeling, Aalberts Ontwikkeling

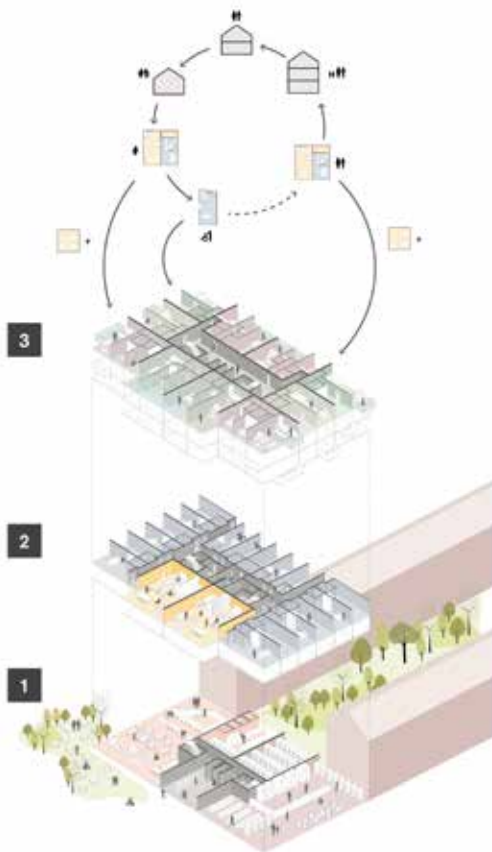

Carnisse

Rotterdam

	11.065 inwoners
	18.873 inwoners per km ²
	Gemiddelde WOZ-waarde: €76.000
	70% een- of tweepersoonshuishoudens
	14% corporatiebezit
	6000 woningen

Wooncarrière

1 Begane grond/plint

- Buurtrestaurant
- Ontmoetingsruimte
- Apotheek
- 1* en 1,5-lijnszorg

2 Boven de plint:

- Intramuraal wonen
- Gemeenschappelijke woonkamer

3 Verdiepingen

- Levensloopbestendige woningen

Who Dares

Carnisse 2027

WINNAAR

Het team:

Team Who Dares staat voor een Carnisse voor iedereen; bruisend, veelkleurig en vitaal. Een wijk met een rijke variatie aan woonsferen en voorzieningen. Stedenbouwkundige aanpassingen zorgen voor actieve straten, plinten met (zorg)voorzieningen en een verhoogde levensloopbestendige woondichtheid. Carnisse krijgt een hart met een nieuwe vestiging van verpleeghuis Hannie Dekhuijzen, een stadstuin, onderwijs, café's en restaurants. De verbinding met het Zuiderpark wordt door een open groen woonmilieu met eengezinswoningen gerealiseerd.

De visie gaat verder dan stedenbouw en vastgoed, want mensen maken het verschil. Who Dares beoogt dat bewoners actief zijn en zich inzetten voor elkaar en voor de wijk. Bestaande initiatieven worden in een (zorg)netwerk verbonden. Dit helpt tegen eenzaamheid en stimuleert een actief en gezond leven.

Team Who Dares is multidisciplinair en legt met een integrale aanpak op de niveaus van gebouw, buurt, stad, mens en financiën een strategie neer voor een geslaagde transformatie van Carnisse. We care, we dare.

De jury:

Dit plan roept de fundamentele vraag op of er in kleine stappen moet worden gesleuteld aan onderdelen van de wijk, of dat het mogelijk is om met een grote transformatie dertig procent te vernieuwen. Dat is erg veel, maar het biedt daardoor fundamentele sturingsmogelijkheden. De wijk in zijn geheel wordt aantrekkelijk voor nieuwe doelgroepen terwijl de functie van betaalbare huisvesting voor passanten blijft behouden. Dat zal resulteren in meer woningen, veel nieuwe en andere bewoners, en voorzieningen waarvoor meer draagvlak zal zijn. Van zo'n grote investering moet iedereen kunnen profiteren; de zeventig procent die niet wordt vernieuwd is minstens zo belangrijk. De brug voor langzaam verkeer over de Maashaven is zeker nodig. Het plan kan een extra prikkel zijn voor het Nationaal Programma Rotterdam Zuid en een belangrijke voorbeeldwerking hebben voor hedendaagse stadsvernieuwing, waarbij zorginnovatie de motor van de vernieuwing is.

Projectteam:

Pi de Bruijn, partner en architect, de Architecten Cie.

Esther Akkerman-Dwars, projectontwikkelaar zorgvastgoed, Syntrus Achmea Real Estate&Finance

Erik Vrieling, conceptontwikkeling, Cie. Concepts/de Architecten Cie.

Annemarie van Went, architect wonen met zorg, de Architecten Cie.

Eric van Noord, architect publieke gebouwen, de Architecten Cie.

Hugo Beschoor Plug, architect/onderzoeker gebouwde omgeving en zorg, BPvF

Michiel Van Driessche, landschapsarchitect, Felixx Landscape Architects&Planners

Joep Arts, (medior) adviseur woningmarkt, Stec Groep

Onno Dwars, commercieel directeur, Ballast Nedam Development

Nicolle Terlouw, developer, Ballast Nedam Development

Emilie van Erven Dorens, senior projectmanager zorgvastgoed, Syntrus Achmea Real Estate&Finance

Jeroen Kemperman, senior manager Strategy, Programs, Investments and Lessons, divisie Zorg&Gezondheid, Zilveren Kruis

Rotterdam Carnisse Doorgangswijk met groene rand ‘op Zuid’

Veel nieuwe Rotterdammers vinden hun eerste woning ‘op Zuid’, bijvoorbeeld in de wijk Carnisse. Driekwart van de huishoudens bestaat er uit één of twee personen. Binnen vier jaar blijkt de helft van de wijkbewoners al weer verhuisd. Het is niet zo eenvoudig bewoners bij de wijk te betrekken.

Carnisse ligt in het hart van het Rotterdamse gebied Charlois. Aan de westkant ligt de Maastunnel, ten oosten van de wijk bevindt zich het hart van Zuid. Hier zijn allerlei centrumvoorzieningen en is er een knooppunt van openbaar vervoer. Aan de zuidrand van Carnisse vormt het Zuiderpark een groene ‘achtertuin’. Een mooie plek voor ontmoeting en beweging. Jammer genoeg is de verbinding tussen wijk en park minimaal; een wand van grote gebouwen, waaronder ook zorginstellingen, vormt een barrière.

Veel particuliere verhuur

In Carnisse staan ongeveer zesduizend woningen. Een zeer groot deel hiervan bestaat uit vroeg naoorlogse twee- en driekamer portiekwoningen zonder lift. Van de woningvoorraad is veertien procent corporatiebezit. Het overige deel is in particulier bezit (hierbij kun je ook denken aan huisjesmelkers). De WOZ-waarde is over het algemeen laag. Dit vertaalt zich ook in een populatie met lage inkomens. Op de sociale index scoort Carnisse slecht op binding en capaciteiten.

Weinig kinderen

De wijk telt bijna elfduizend bewoners. Menigeen begint in Carnisse zijn of haar wooncarrière, waardoor er relatief veel één- en tweepersoonshuishoudens wonen: circa 75 procent. Zestig procent van de mensen verhuist binnen vier jaar. Vergeleken met andere vooroorlogse stadswijken wonen er weinig kinderen. Van de ouderen in Carnisse woont bijna een derde in voorzieningen van zorginstellingen. In de wijk is ook zorg voor mensen met een psychische of (licht) verstandelijke beperking.

Over eigen schaduw

De prijsvraag WHO CARES heeft in de zoektocht naar een Carnisse dat klaar is voor de toekomst, laten zien dat het echte verschil wordt gemaakt in samenwerking waarbij deelnemers, zorgorganisaties en overheid over de eigen schaduw heen stappen. Want het is ontzettend ingewikkeld om de waan van de dag te ontstijgen. En door opnieuw te kijken naar de structuren in de wijk en de gesprekken met bewoners, zijn alle betrokken partijen zich nog bewuster geworden van de complexiteit van de veranderende demografie, de zorgvraag, de zwakkere sociale structuren en de fysieke opgave in de wijk Carnisse. En daarmee ook de urgentie om tot nieuwe invullingen te komen.

Wat ook opviel is dat overheid en semi-overheid een groot beroep doen op de bewoners en hun invloed en inspraak op de omgeving. In een wijk als Carnisse zie je echter ook dat bewoners een beperkte mate van energie hebben en dat het veel vergt om hen te betrekken bij WHO CARES. Het is een extra opgave ons hiervan bewust te blijven en hier een balans in te vinden.

De vijf teams bieden welkome nieuwe ideeën die ontmoeting en gezamenlijkheid stimuleren. Voorstellen die zowel fysiek als inhoudelijk richting geven aan de wijk Carnisse. En in het verlengde hiervan voor een vliegwieleffect kunnen zorgen in Rotterdam en in Nederland.

Zo gaat dat hier

'Hoeveel kost het'. Dat is de eerste vraag die veel van mijn cliënten stellen. Zij moeten altijd afwegen: een tijdschrift lezen of een doos handschoenen kopen. Mensen in de schuldhulpverlening zijn nog slechter af. Die hebben niet eens geld voor een eigen bijdrage. Je probeert dingen te regelen. Dan kijkt de ergotherapeut of er misschien nog een rollator bij de kringloopwinkel staat.

Stichting Humanitas waar ik als wijkverpleegkundige voor werk in de wijken Charlois en Feijenoord, heeft een specifieke doelgroep. Niet meneer Pieterse die zijn arm heeft gebroken, maar meneer Pieterse die zijn leven lang bouwvakker was, nu een schuld heeft van vijfduizend euro en geen contact meer met zijn zoon. Het zijn mensen met sociale en psychische problemen. Mensen die echt letterlijk nooit bezoek krijgen, die hun burens niet kennen. Niemand die voor hen een doos handschoenen kan halen. Zo gaat dat hier.

In deze oude arbeiderswijken is weinig cohesie en de oude mensen wonen verspreid door de wijk heen. Vijf jaar geleden zouden zij nog in een verzorgingshuis terecht zijn gekomen. Ik begrijp wel dat die te duur werden, maar er zou nu een verzorgingshuis 2.0. moeten komen. Geen instellingen met volledige verzorging, maar gebouwen midden in de wijk, waar mensen hun eigen appartement kunnen kopen of huren. Onder in het gebouw een restaurant waar zij goedkoop en gezond kunnen eten. Waar een kapper is en een klein winkeltje. Beneden is ook dagbesteding en een kantoortje van maatschappelijk werk. Het wordt helemaal leuk als er ook wat studenten zijn, die als vrijwilligers uitstapjes met bewoners maken en zorgen dat zij uit hun bubbel komen.

Ramon Harinck is wijkverpleegkundige in de wijken Feijenoord/Charlois. Hij werkt voor de Stichting Humanitas.

Lonely Planet én Lonely People

Rotterdam doet het goed. We voeren prachtige lijstjes aan en worden steeds populairder. Tegelijkertijd zijn we een stad met relatief weinig hoogopgeleiden, veel bewoners met een zorgvraag en in sommige wijken broze sociale structuren. Dat manifesteert zich sterker op Zuid, in een wijk als Carnisse. Daarnaast neemt het aantal ouderen ook in Rotterdam de komende jaren sterk toe.

We moeten oppassen dat het in de toekomst niet alleen om jong, snel en wild draait. De uitdaging is om een stad te worden waar voor iedereen plek is. Voor bezoekers met hun neus in de Lonely Planet én voor die groeiende groep mensen voor wie een tandje langzamer het verschil maakt. Een stad waar je je vragen gerust twee keer kunt stellen; waar burens naar elkaar omkijken; waar je genoeg tijd hebt om over te steken bij groen licht. Een omgeving die uitnodigt tot ontmoeten en bewegen om gezond en betrokken te blijven - dat zijn de steden, wijken en straten die we nodig hebben. Met WHO CARES kiezen we ervoor de buurt opnieuw uit te vinden. Fysiek en sociaal. Niet te blijven hangen in de enorme opgave van vandaag en morgen, maar met een ontwerpersblik naar die verre toekomst te kijken en terug te redeneren. Want dat hebben we nodig om paraat te staan voor die toekomst. Dat is waar prijsvraag WHO CARES voor mij een antwoord op geeft: de Lonely Planet en de Lonely People.

Hugo de Jonge, CDA-wethouder Onderwijs, Jeugd en Zorg in Rotterdam

De hofjes van Carnisse

RUNNER UP

Het team:

De Hofjes van Carnisse staat voor een stapsgewijze aanpak. Met kleine stedenbouwkundige ingrepen transformeren wij Carnisse in een wijk waar iedereen langer zelfstandig en gezond kan blijven wonen. Wij kijken niet alleen hoe we de wijk ruimtelijk kunnen verbeteren, maar ook hoe we bewoners, zorgverleners, zorginstanties en investeerders met elkaar kunnen verbinden.

De Hofjes van Carnisse staat voor een verbonden wijk. We realiseren een netwerk van kleine hofgemeenschappen. Ons plan biedt nieuwe woon-, werk- en verblijfstypologieën.

Nieuwe technologieën kunnen een essentiële rol spelen. De digitale woonomgeving die wij opzetten, brengt bewoners, zorgverleners, investeerders en beleidsmakers samen en ondersteunt de ruimtelijke en programmatische herontwikkeling van de wijk. De Hofjes van Carnisse staat voor samen verder. Bewoners zijn aan zet en geven zelf aan waar hun wijk behouden of verbeterd moet worden. Wij leggen de basis voor een duurzame dialoog tussen bewoners en investeerders.

De jury:

Een bouwkundig ontwerpplan waarin de wijk stapsgewijs wordt getransformeerd door het ontwikkelen van de dwars-as, die de monocultuur van de bouwblokken effectief weet te doorbreken en te verrijken. De jury vindt vernieuwing vanuit de dwarsstraat met hofjes op de kopse kanten een mooi idee. Er is waardering voor de verbinding met het Zuiderpark. Positief is het idee voor een plek waar dementerende mensen in een beschermde omgeving naar buiten kunnen. De jury noemt het plan reëel; waarschijnlijk niet voor de hele wijk, maar toe te passen op enkele zorgvuldig ontwikkelde plekken.

Projectteam:

Richard Breit, directeur, stedenbouw&architectuur, DUTCH Urban Solutions

Ronald van den Hil, partner, proces&organisatie, Vos de Boer&Partners

Aart Wijnen, algemeen directeur, software digitale woonomgeving, Woonconnect

Geert Schutte, partner, software digitale woonomgeving, Woonconnect

Marjon Damen, zorgmanagement specialist, Erasmus Universiteit

Nadesh Reef, zorgmanagement specialist, Erasmus Universiteit

Jaap Norbruis, e-health&zorgtechnologie, Medify

E EN DAG UIT HET LEVEN VAN...

Het fijnste? Dat ik in mijn rolstoel weer overal in huis kan komen. En ik zelfs op de koffie ga bij de buurvrouw, twee deuren verder.

DE HIER EN MEERWOU VAN MILLINGEN

STANDAARD COMPONENTEN UIT DE WHO VOOR MEERWOU VAN MILLINGEN	PERSOONLIJK ZORGPLAN
22 per week	12 per week
Dagbesteding	Dagbesteding
22 per week	22 per week
Maatregelen	Maatregelen
12 per week	12 per week
Ernstig	Ernstig
12 per week	12 per week
Handvondige help	Handvondige help
12 per week	12 per week
Woning met extra maatregelen	Woning met extra maatregelen
12 per week	12 per week
Maatregelen	Maatregelen
12 per week	12 per week

ca. € 115/dag   ca. € 115/dag

Ervaringsbudgetten voor het zorgplan per week

iCAREnise.

Het team:

iCarenisse combineert een wijkgerichte zorgtransitie met een drielaagse stedenbouwkundige aanpak. Het een kan niet zonder het ander, want we bouwen geen nieuwe wijk, maar mét de wijk een nieuwe samenleving. De eerste stap geldt zorginstellingen. Deze richten zich weer op hun kerntaak: het leveren van zorg. Zij zien af van andere diensten. Vervolgens brengen we zorgfuncties kleinschalig terug in de wijk, als vanzelfsprekend onderdeel van de stedelijke structuur. Voor hulp bij het samenstellen van zorg op maat kunnen bewoners terecht bij één loket. We richten een wijkbedrijf op dat samenwerking tussen (bestaande) woon-, zorg- en welzijnsorganisaties stimuleert en bewoners bij hun buurt betreft. We bieden 'bouwstenen' om het bestaande woningaanbod te differentiëren. Woningen op de begane grond krijgen direct toegang tot buitenruimte, parkeren wordt opgelost in binnengebieden en de straten worden groen. Minder auto's en een smart grid maken Carnisse veilig en toegankelijk. In de woning gebruiken we zorgtechnologie, altijd vanuit de behoefte van de bewoner.

De jury:

De jury heeft veel waardering voor de inzet van het team en de grote betrokkenheid bij de wijk. Er is oprecht geprobeerd te begrijpen hoe zorg in de wijk kan worden gebracht. Het wijkbedrijf, met dienstverlening, ondernemers en zorg, kan interessant zijn wanneer het sterker wordt gerelateerd aan de praktijk. Het werkelijke probleem is de onderverhuuring van woningen door particuliere eigenaren. Zou er een methode voor transformatie te bedenken zijn, die betrokkenheid vanuit de wijk afdwingt, waardoor de bewoners en ondernemers worden gemobiliseerd om zelf in beweging te komen tegen bijvoorbeeld huisjesmelkers?

Projectteam:

- Danny Nelemans, stedenbouw, OD205
- Floor Driessen, onderzoeker Zorg en Wonen, Kaap O
- Pieter Sprangers, architectuur, Groosman
- Madelon Pluis, architectuur, Groosman
- Judit Gaasbeek Janzen, stedenbouw, OD205
- Rik Moonen, stadstrainer ouderen in de samenleving, RikMoonen.nl
- Han-Michiel Verroen, multi-technische dienstverlening healthcare, SPIE
- Henk Verheessen, kwaliteitsverbeteraar zorgprocessen, Sophisticaid

Gesprekspartners en klankbord:

- Dock, Huis van de Wijk, Lelie-zorggroep, Bewoners Organisatie Carnisse, Aedes-Actis, Zorginstituut Nederland, Woonbron, Humanitas, Woonstad, UrbanReality, Stebru, bewoners en lokale ondernemers, Ciz, Streetlife.

Het team:

Het verzorgingshuis zoals we het kennen voldoet niet meer aan de vraag. Langer thuis wonen is nu het uitgangspunt. Zorg wordt ingehuurd en activiteiten vinden elders plaats. In Carnisse bestaat zeventig procent van de woningvoorraad uit portiekflats, die vaak ongeschikt zijn om zorg te ontvangen. Er is een ongemakkelijk dilemma ontstaan tussen zorgbehoevenden en woningtypologie.

Eigenlijk is het verzorgingshuis een zeer efficiënte manier om wonen, zorg, advies, activiteiten en ontmoetingen te organiseren in één gebouw. In de gangen en de gemeenschappelijke ruimtes kom je elkaar onverwachts tegen.

Met De Dwarsstraat brengen we al die functies los van elkaar en op zelfstandige basis in de wijk onder. We transformeren een centraal gelegen dwarsstraat tot promenade. Als een comfortabele en veilige route vervult de straat de rol van die gang in het oude verzorgingshuis. De Dwarsstraat schept een conditie voor het vergroten van solidariteit en van het zelforganiserend vermogen van burgers.

De jury:

De jury noemt de voorgestelde stedenbouwkundige transformatie interessant. Het idee van de doorbraak naar het Zuidplein is mooi en logisch, en sluit aan bij de ambitie van de stad. De beeldtaal spreekt aan en de aanpak is beheerst. Het wonen aan een hofje zoals wordt voorgesteld getuigt van een grote kwaliteit. Voorzieningen kunnen rondom de dwarsstraat worden georganiseerd en gegroepeerd. Het zal wel moeilijk worden om de straat goed te laten functioneren en er een samenhangende vormgeving voor te ontwikkelen. Het plan kan een toegevoegde waarde bieden aan langer thuis wonen, maar vraagt ook veel van zorgorganisaties in de wijk.

Projectteam:

Tomas Dirrix, architectuur&stedenbouw, diederendirrix

Flavio Pettinelli, architectuur, diederendirrix

Juan Miguel Bienvenido Zambrana, architectuur, diederendirrix

Steven Delva, landschap en publieke ruimte, DELVA

Barend Mense, landschap en publieke ruimte, DELVA

Lars Drijvers, zorg, ontwikkeling en vastgoed, Vitaal Zorgvast

Roderick Trompert, interactie ontwerp, UNITiD

Almere Haven

Almere

	22.135 inwoners
	1053 inwoners per km ²
	Gemiddelde WOZ-waarde €189.000
	46% eenpersoonshuishoudens
	70% corporatiebezit
	10.060 woningen bouwperiode 1975-2000

EXPEDITIE

ALMERE-HAVEN | Woonzorgcentrum de Overloop als Quick Win

EXPEDITIE

ALMERE-HAVEN | Ruimtelijke visie

Expeditie Almere Haven

De kunst van het samenleven

WINNAAR

Het team:

Wij hebben tal van ideeën hoe van Almere Haven een aantrekkelijke, en zorgbestendige wijk te maken. Maar geen mens is hetzelfde en overall werkt het weer anders. Vraag is daarom welke ideeën Havenaren hebben. Gebaseerd op de kracht van de wijk hebben wij een gebiedsgerichte aanpak ontwikkeld: wat bewoners zelf kunnen doen, samen met de gemeente en andere spelers.

We hebben een manier bedacht waarop ontwikkelingen die de zorgbestendigheid van de wijk vergroten, door Havenaren zelf kunnen worden geïnitieerd. Deze bestaat uit een proces-aanpak die Havenaren aan slimme ideeën helpt om hun wijk zelf aantrekkelijk en toekomstbestendig te maken en uit een organisatievorm: buurtcoöperatie 'De Smederij'. Deze organisatie helpt Havenaren om initiatieven met de gemeente en andere spelers in de wijk samen slim te ontwikkelen en te beheren. Ter inspiratie hebben we als eerste vingeroefening onze aanpak toegepast op het gebied rond woonzorgcentrum De Overloop in Almere Haven Centrum.

De jury:

Dit plan stelt een uitstekend proces voor om vanuit stilstand naar beweging te komen. Vernieuwend is dat het proces is gebaseerd op één, sterk uitgelegde, logica. De jury verwacht dat de visie zowel bestuurlijk/ambtelijk als door Havenaren zal worden gedragen, omdat het voor iedereen duidelijk is dat Almere Haven en haar bewoners een dergelijke strategisch-ruimtelijke visie voor de toekomst nodig hebben. Dit team, dat blijkt geeft van kennis van zaken, levert dit.

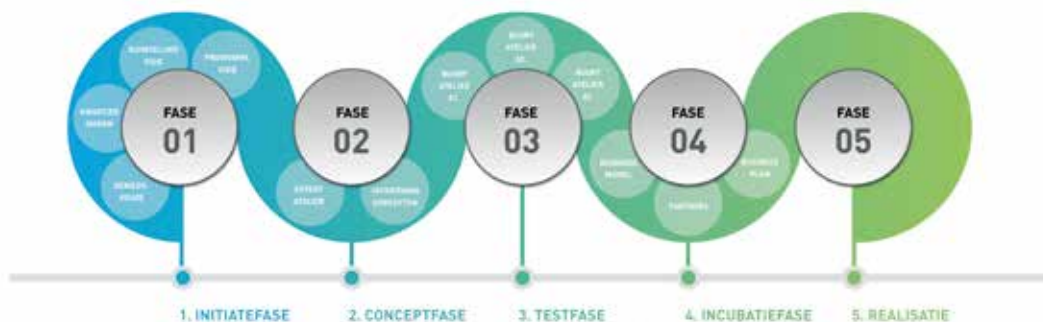
Voorgesteld wordt niet alleen een gemeentelijke ontzuiling, maar in het verlengde daarvan een ontzuiling van het gehele zorg- en welzijnsdomein. Realisatie vereist een sterke organisatie en een duurzame financiële structuur. Vooral vraagt het van de gemeente om, zowel ruimtelijk als wat zorg en welzijn betreft, te durven loslaten en niet te vervallen in 'oude' denkwijzen. Hier helpt het enorm dat Almere een prachtige traditie heeft om te experimenteren met nieuwe ideeën.

De jury wijst Expeditie Almere Haven | De kunst van het samenleven en BloemkoolBurenBond en Hedendaagse Hofjes ex aequo aan als winnaar van WHO CARES voor de locatie Almere. Waar de kracht van het eerste plan in het contextuele proces ligt, ligt de kracht van het tweede in de concreetheid van de visie. De jury stelt de voorwaarde dat de beide teams met elkaar in contact treden over verdere samenwerking.

Doen zij dit niet, dan is er geen winnaar en worden zij ex aequo als runner up aangewezen.

EXPEDITIE

ALMERE-HAVEN | Proces-aanpak

Projectteam:

Jan Poolen, architectuur en stedenbouw, ZEEP architects and urban designers

Jolanda Cavalini, gezondheidszorg, Zorggroep Almere

Onno Bremmers, zorghuisvesting, Woonzorg Nederland

Sytse Dugour, innovatieve zorgtechnologie, Cinnovate

Jet Brinker, welzijn, De Schoor

Berci Florian, RO management&advies, De VRBLDNG

BloemkoolBurenBond en Hedendaagse Hofjes

WINNAAR

Het team:

Havenaren bouwen zelf aan hun woonomgeving. Met dit uitgangspunt combineert dit project twee bestaande initiatieven: Hedendaagse Hofjes en Burenbond.

Burenbond is een organisatie van vrijwilligers. Burgers helpen andere burgers met een vraag, activiteit of hobby. De studie Hedendaagse Hofjes laat zien dat het geheim van de 400 jaar oude hofjestypologie stoelt op vier principes: poort, pomp, regent en binnenmoeder. Beide initiatieven werken aan een inclusieve stad. Het unieke aan dit plan is dat het niet van bovenaf wordt geregisseerd. De betrokken bewoners hebben weliswaar behoefte aan ondersteuning, maar kunnen het leven in meer of mindere mate nog zelf organiseren. Zij komen niet in aanmerking voor een plek in een zorginstelling en ze willen ook graag zelfstandig blijven wonen. Het zelf doen sluit aan bij de participatiesamenleving, waarin iedereen die dat kan verantwoordelijkheid neemt voor zijn eigen leven en omgeving, zonder hulp van de overheid.

De jury:

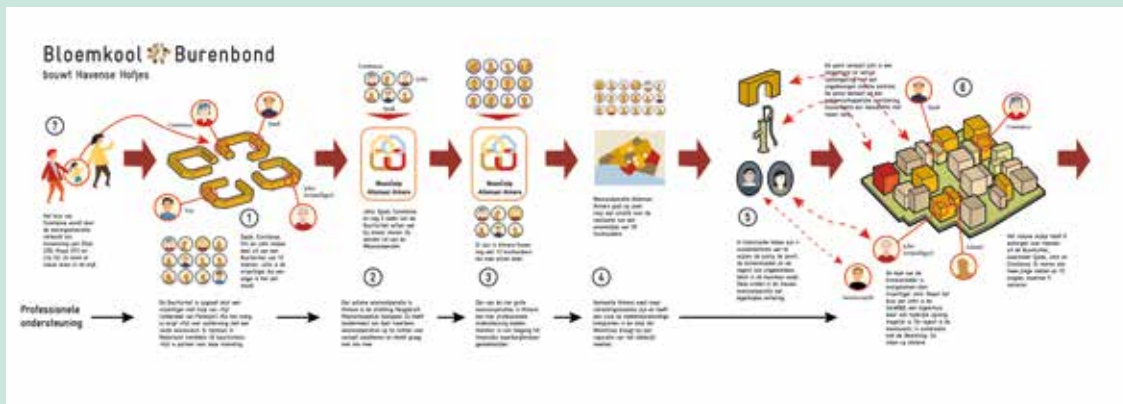
De indieners van dit plan weten hoe het werkt in de zorg. Het voorstel roept bij enkele juryleden een gevoel van bezieling op. De sterke rode draad zit in de zorg, die niet in de institutionele context wordt gezocht maar evenmin geheel op vrijwilligers leunt. Er zitten leuke onderdelen in het plan, zoals Carebnb. Het plan is haalbaar en overzichtelijk; de sociale effecten zijn een gewenst gevolg, maar geen dwingende noodzaak voor het welslagen. Het op deze manier ontwerpen aan een sociale structuur zou de jury zeker gerealiseerd willen zien: een plan als dit kan de hele wijk doen kantelen.

De gewenste beweging en inbedding in de bestaande context kan wellicht ontstaan als het voorstel wordt opgenomen binnen een meer contextueel proces dat heel Almere Haven onderzoekt.

Koppeling aan het plan Expeditie Almere Haven zou een kansrijk perspectief bieden.

De jury wijst Expeditie Almere Haven | De kunst van het samenleven en BloemkoolBurenBond en Hedendaagse Hofjes ex aequo aan als winnaar van WHO CARES voor de locatie Almere. Waar de kracht van het eerste plan in het contextuele proces ligt, ligt de kracht van het tweede in de concreetheid van de visie. De jury stelt de voorwaarde dat de beide teams met elkaar in contact treden over verdere samenwerking.

Doen zij dit niet, dan is er geen winnaar en worden zij ex aequo als runner up aangewezen.

Projectteam:

Peter van Assche, architect, bureau SLA

Bart Lammers, ontwikkelaar en projectleider wijkontwikkeling en zorg

Kirsten Hannema, publicist

Renet Korthals Altes, openbare ruimte, Make Space 4 Play

Ruud van der Kind, +Vijf, initiatief van Pameijer

Living lab Almere

Gastvrij onthaal voor nieuwe ideeën

Almere is een *living lab* voor woningbouwinnovaties. De prijsvraag WHO CARES is dé manier om landelijk innovatieve ideeën te verzamelen voor de eerste wijken van Almere waar vernieuwing nodig is. Het winnende concept wordt als pilot gerealiseerd in Almere Haven in 2018.

Het Woningbouwatelier is de organisatie die innovaties programmeert en leiding geeft aan experimenten. Naast de gemeente Almere, zijn het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het Rijksvastgoedbedrijf en de Rijksbouwmeester initiatiefnemers van het atelier. Andere lopende experimenten van het Woningbouwatelier zijn de *Tiny Housing*-wijk en het *WikiHouse*.

De gemeente neemt met andere stakeholders het initiatief om Almere Haven voor te bereiden op de

volgende veertig jaar. De multidisciplinaire aanpak van prijsvraag WHO CARES past daar goed in. De vraag hoe je een wijk geschikt maakt voor mensen die langer thuis wonen en meer zorg nodig hebben, roept als vanzelf de bredere vraag op wanneer een wijk überhaupt veerkrachtig en toekomstbestendig is. Die vraag gaat over stedenbouw, architectuur & bouw, zorg & samenleven, financiën & economie, en energie. Juist het benaderen van deze actuele vraag dwars door hokjes heen, maakt de prijsvraag innovatief.

hoe kan je als corporatie (nog) bijdragen aan een zorgthema als je taak beperkt is tot vastgoed? Om voor de lange termijn goede wijken te creëren moet je je beperkte middelen gericht inzetten.

‘Niet iets van ouderen’

Om een sociaal onderwerp als zorg te combineren met vastgoed vereist ontschotting van perspectieven, van organisaties, van financiën. De financiële stromen van wonen en zorg hebben bijvoorbeeld administratief geen enkel raakvlak, terwijl zij in de dagelijkse realiteit van mensen niet los van elkaar te zien zijn. Zo eist de prijsvraag multidisciplinariteit. Ook eist de prijsvraag perspectief vanuit alle bevolkingsgroepen: dit is niet ‘iets van ouderen’. In Haven was de inbreng van jongeren onmisbaar. De uitdaging van de prijsvraag is om recht te doen aan de complexiteit en tegelijk meters te maken met een concreet plan.

Eens in het zicht, altijd in het hart

‘Hier in Haven hebben we het hart op de tong. En wat we dan zeggen is: dat centrum van ons is een boodschappencentrum geworden en geen gezellig winkelcentrum. Er is gewoon te weinig te doen in Haven. Ook kunnen veel van onze huizen wel eens wat aandacht gebruiken. Maar, je moet weten: we houden echt van dit dorp in Almere. Nog steeds weten veel van ons hoe het hier veertig jaar geleden was, toen alles werd opgebouwd op een zandvlakte. Dat scheidt een band! Het is hier groen en rustig midden in het land.

En toch, die sociale band met elkaar...het is minder geworden. Kijk, mijn zoon woont in een klein appartement op de 6e verdieping; dat is al heel bijzonder, want er zijn hier bijna alleen maar gezinswoningen. Alleen, hij heeft een ziekte waardoor hij niet kan trappenlopen. Maar een andere woning vinden, dat is dus echt niet te doen. Stel dat hij naar de stad gaat, dan kan hij me minder vaak komen opzoeken en niet meer helpen met de boodschappen. Ik maak me zorgen hoe dat dan moet. Want, dán weet ik niet waar ik hulp vandaan moet halen.

Dat heb ik ook gezegd tegen mensen van die prijsvraag WHO CARES; ik meld wel wat ik daar van vind, hoor. Maar er wordt wel vaker gepraat over wat er in Haven moet gebeuren; ik mag hopen dat ze deze keer wel echt iets doen met onze ideeën.’

Mevrouw Van de Bakker, 70 jaar, Almere Haven*

*Reactie is samengesteld uit de vele reacties van bewoners tijdens de feedbackrondes van de teams.

Meergeneratiehoven voor Almere Haven

Het team:

Haven vertoont tekenen van slijtage. De buurten en woningen voldoen steeds minder aan behoeften van ouderen en voor draagkrachtige gezinnen en jongeren is het vestigingsklimaat onvoldoende aantrekkelijk. The Commons transformeert Haven stapsgewijs tot een aantrekkelijk stadsdorp waar meerdere generaties naast elkaar wonen. Zo kan een duurzaam sociaal vangnet ontstaan. Bewoners doen zelf voorstellen en nemen beslissingen. Hierdoor ontstaat draagvlak voor veranderingen en groeit het verantwoordelijkheidsgevoel voor de gevolgen ervan.

Vier bewonerscoöperaties spelen een voortrekkersrol. Een wooncoöperatie stelt ouderen in staat om in een schone en veilige omgeving zelfstandig samen te wonen, met hulp van jongeren in ruil voor huurkorting. Via een zorgcoöperatie krijgen ouderen met een zwaardere zorgbehoefte hulp van burens en zorgprofessionals. Een buurtcoöperatie organiseert voorzieningen voor ouderen en jongeren, en de energiecoöperatie neemt maatregelen voor een duurzame buurt.

De coöperaties zijn op grofweg drie schaalniveaus actief: de wijk, het blok en de woning. Zo ontstaat Stadsdorp Haven, een toekomstbestendig stuk Almere.

De jury:

Uit dit idee spreekt een verlangen naar en vermogen tot verandering. De inzenders zijn uitgegaan van wat nodig is in de wijk; daarbij is bouwen geen doel op zich. Het team heeft ingezet op de moeilijkste aspecten, zoals het organiseren van zware zorg. De jury vindt het denken over een fijnmazig niveau tussen openbaar bestuur en wat mensen zelf kunnen, interessant. Hoewel (energie)corporaties het verschil waarschijnlijk nog niet direct gaan maken wil de jury graag de mogelijkheid ervan serieus nemen.

Projectteam:

Jasper Klapwijk, strateeg, Kantelingen

Maarten van Tuijl, architectuur, temp.architecture

Tom Bergevoet, architectuur, temp.architecture

Dominykas Savickas, architectuur, temp.architecture

Adviseurs

Jeroen Jonkers, buurtcoöperatie, Geef om de Jan Eef, Hotel Buiten

Jurgen van der Heijden, zorgcoöperatie, Nederland Zorgt Voor Elkaar

Nathan Rozema, jongerenwoningen, Krachtstation Kanaleneiland

Robert Hemmen, energiecoöperatie De Groen Reus

Beau Visser (and friends), behoeften jongeren

Cees en Louwra de Groot (en de buurt), behoeften seniorenwoningen

Het rijtjeshuis past de zorg

GENOMINEERD

Het team:

De samenleving is gevarieerder geworden. Een logisch object voor transformatie tot een woning voor ieder is het rijtjeshuis. Gezien de aantallen, spreiding en eenduidigheid van deze gezinswoning bij uitstek is hier een impact op grote schaal te bereiken.

Onze ontwerpen zijn afgestemd op mensen met en zonder restricties, jong en oud, die in de wijk (willen) wonen. Eenvoudige verbouwingen maken variaties mogelijk, bijvoorbeeld het samenvoegen van huizen voor woongroepen. Rond de bewoners is het systeem homeCare opgebouwd. De technologie stimuleert zelfstandigheid en creëert een gevoel van veiligheid door signalering, communicatie en activatie.

De Havenaren zijn gehecht aan hun dorpse stad. Het is de moeite waard om De Werven te revitaliseren. Nieuwbouw maakt verhuizen binnen de wijk mogelijk en voegt nieuwe woonprogramma's toe. Met maatwerk van plek tot plek.

Duurzaamheid begint bij een stabiele samenleving. Het behoud van de wijk ondersteunt dit. Een sociale structuur opbouwen is immers moeilijker dan een nieuwe wijk ontwikkelen

De jury:

Het plan concentreert zich op transformatie van het rijtjeshuis en is gericht op het bereiken van sociale en technische (energetische) verduurzaming. Hiertoe worden veel ideeën naar voren gebracht. Het team zet zwaar in op een heel scala aan instrumenten, met de nadruk op ICT, om tal van aspecten te integreren, zoals veiligheid, langer thuis wonen en het tegengaan van vereenzaming. Dit team is een van de weinige teams die serieus werk maken van domotica. Er is ook veel energie gestoken in het maken van profielen van mensen in de voorfase van het proces.

Projectteam:

Janet Vutcheva, Julia Dinu, Amber Tjhie, Pietro Monero, Bert Tjhie, TEKTON architecten

Hester Hulsbos, Annemarie de Lange, Simon Dragt, Gerard Alferink, Triade

Irene Coopman, zorgsector

Marco Meerdink, zorgsector

Jos Darmanata, Data Science Amsterdam

Prachtdorp

Almere-Haven **FRACHTDORP!**
Parkwonen: Verplaatsbare woningen voor pioniers om het kennisdelen mee te helpen ontwikkelen.

Het team:

‘Geld in het dorp houden’, daar kiest dit team voor. We combineren ruimtelijke vernieuwing met activering van lokaal vermogen dat nog onbenut is. We hebben twee plannen: het creëren van belevingszones en het versterken van de hofstructuur met Hofevolutie.

Eén belevingszone werken wij uit: Zorgcentrum De Overloop, SG de Meergronden en het Dorpshart. Met een Hofevolutie bouwen we voort op de bestaande hoven. Bewoners schuiven aan de ontwerptafel aan en doen mee.

Met deze twee plannen realiseren we de kern-elementen van onze visie: gemengd wonen van jong en oud via woningdelen; Haven aantrekkelijker maken voor nieuwe bewoners; organiseren zorg en welzijn voor kwetsbare groep dicht bij huis; versterken de economie en ondernemerschap in het dorps hart; creëren van route waar wat te beleven valt; ontwikkelen van nieuwe woonvormen. We starten met een ontwerpfestival met bewoners en stakeholders. Daarna gaan we de diepte in.

De jury:

De essentie van deze visie ligt in het realiseren van een belevingszone in het dorps hart, die zowel herkenbare elementen in de publieke ruimte als de hofstructuur versterkt. Het plan is nadrukkelijk gericht op Almere Haven. Het team is zeer betrokken. De jury is positief over de kwaliteit van de wijk in combinatie met het Odensehuis en zij vindt het bijzonder dat vanuit het Odensehuis wordt gedacht. Ook worden interessante ingrepen voorgesteld voor het Centrum. Het team geeft aan dat er een totaalvisie nodig is; daar is de jury het mee eens.

Projectteam:

Gerard Jan Hellinga, stedenbouwkundige Community Planning, IS Maatwerk

Willeke Oxener, zorg manager, Zorggroep Almere

Antje de Groot, directeur bouwbedrijf, Trebbe bouw/ontwikkeling

Harry Mars, bestuurskundige, IS Maatwerk

Anke van Beckhoven, praktijkbouwer in sociaal domein, 7 Zebra's

Caro van Dijk, architect, Caro van Dijk architectuur

Hetty Welschen, bestuurder samenwerken en veranderen, Welschen e.a.

Han van Diepen, manager vastgoed, woningcorporatie de Goede Stede Almere.

Anita Wijnholds, landschapsarchitect, HZA stedenbouw&landschap

Colofon

PRIJSVRAAG

Initiatiefnemers

Prijsvraag WHO CARES is een initiatief van de Rijksbouwmeester in samenwerking met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Stichting Humanitas, de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, de gemeenten Almere, Groningen, Rotterdam, Sittard-Geleen en de provincie Limburg.

Prijsvraag WHO CARES is uitgeschreven conform het Kompas Light Prijsvragen dat is ontwikkeld door Architectuur Lokaal.

Kernjury

Floris Alkemade (Rijksbouwmeester)
Pauline Meurs (voorzitter Raad voor Volksgezondheid en Samenleving)
Gijsbert van Herk (voorzitter Raad van bestuur Stichting Humanitas)
Susanne Visser (seniorenconsulent MEE groep, Gorinchem)
Haroon Sheikh (filosoof en onderzoeker Centrum Ethos, VU Amsterdam)
Vera Winthagen (strategisch design consultant, gemeente Eindhoven)
Cilly Jansen (secretaris jury, Architectuur Lokaal)

Lokale juryleden

Almere: **Ellen van Acht** (Atelierleider Woningbouwatelier Almere) en **Nico van Duijn** (eerste huisarts Almere)
Groningen: **Jeroen de Willigen** (stadsbouwmeester Groningen, directeur Zwarte Hond) en **Daan Bultje** (directeur Healthy Ageing Network Northern Netherlands)
Rotterdam: **Mattijs van Ruijven** (Hoofd stedenbouwkundige, gemeente Rotterdam) en **René Erkelens** (Fysiotherapeut in Rotterdam Charlois)
Sittard-Geleen: **Ruud Guyt** (wethouder Wonen, Duurzaamheid en Sport) en **Ben van Essen** (bestuurslid 'Nederland zorgt voor elkaar')

Projectteam

Rutger Oolbekkink (projectleider, Inbo)
Marcel van Heck (ARBM)
Simone Huijbregts (ARBM)
Milou Joosten (ARBM)
Merel Eijken (ARBM)
Ingrid Doorten (RVS)
Jan Stalman (RVS)
Coen Hermans (Inbo)

Regiegroep

Floris Alkemade (voorzitter, Rijksbouwmeester)
Marcel van Heck (ARBM)
Ingrid Doorten (RVS)
Henk Soorsma (Ministerie van VWS)
Lotte Helder / Marijke Dekker (Stichting Humanitas)
Claudia Laumans (Woningbouwatelier Almere)
Floris van Slijpe (gemeente Almere)
Bert Horst (gemeente Groningen)
Hannah Liem (gemeente Groningen)
Salomé Aussen (gemeente Rotterdam)
Sandra Prins (gemeente Rotterdam)
Ronald Geurts (gemeente Sittard-Geleen)
Michèle Bartels (provincie Limburg)

Technische commissie (naast de contactpersonen)

Olaf de Koning (gebiedsmanager gemeente Almere)
Floris van Slijpe (programmaleider Almere 2.0 Vernieuwend Wonen)
Tamara Ekamper (programmaleider Leefomgeving, gemeente Groningen)
Leo Hellinga (beleidsmedewerker ruimtelijke economie, gemeente Groningen)
Peter Klaassen (directeur Wij teams, gemeente Groningen)
Eric Evers (beleidsadviseur gebiedsontwikkeling, namens gemeente Sittard-Geleen)
Rob van der Loo (planeconoom, namens gemeente Sittard-Geleen)
Liselotte van Bokhoven (directeur Humanitas)
Andriena Lushtaku (programmamanager NPRZ)
Denise Walraven (beleidsadviseur zorg en welzijn)
Robert Paf (adviseur gebiedsexploitatie)
Daniëlle Harkes en **Yvonne Witter** (Aedez-Actiz Kenniscentrum Wonen en zorg)
Bram Talman (Architectuur Lokaal)

Deelnemers:

Wilt u meer weten over de inzendingen, lees dan verder op de website www.prijsvraagwhocares.nl.

PRODUCTIE MAGAZINE

Redactie

Marijke Bovens
Coen Hermans (Inbo)
Rutger Oolbekkink (Inbo)

Vormgeving magazine: **Ivo Schmetz** (310k)
Fotografie: **Rufus de Vries** (Rufus de Vries fotografie)
Drukker magazine: **Gewadrupe**

CONTACT

www.prijsvraagwhocares.nl
info@prijsvraagwhocares.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd of openbaar gemaakt zonder vooraf schriftelijke toestemming van de initiatiefnemers van prijsvraag WHO CARES.

Bij het gebruik van foto's en illustraties van derden is contact opgenomen met de auteurs. Dit sluit niet uit dat in enkele gevallen de exacte bron niet achterhaald kon worden, waarvoor verontschuldiging.

Goed en goedkoop

‘Wij zijn erg actief. We rijden auto en een traplift is nog niet ter sprake gekomen. Stel dat een van ons slecht ter been wordt, dan kunnen we een kamer en badkamer in de garage maken. Of een unit in de tuin plaatsen.

We wonen hier al 41 jaar en willen graag blijven.

Ook vanwege het geld; we wonen goedkoop.’

De heer en mevrouw Dewaide

who cares

**Een stad die goed
is ingericht voor
ouderen en
kwetsbaren, levert
een betere stad op
voor iedereen.**

www.prijsvraagwhocares.nl